

347.9

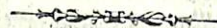
Z-32

349.9

Է-32

ՀԱՇՏԱՐԱՐ ԴԱՏԱՐԱՆՆԵՐՈՒ

ԱՌԺԱՄԵԱՅ ՕՐԷՆՔ

Թարգմանեց հանդերձ՝ ժամօրագրու քիսակ

Հ Ո Ր Ո Յ

Լ. ՊՈՒԼԻՍ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ Օ. ԱՐԶՈՒՄԱՆ

1913

ՏՊԱՐԱՆ ԵՒ ԿԱԶՄԱՏՈՒՆ

Օ. ՄԱՐԶՈՒՐԱՆ

№ 166

3204-89

7/15/89-աւ
12/11-87

ՅԱՌԱՋԱԲԱՆ ԹԱՐԳՄԱՆՁԻՆ

Շուտ ասորիներէ ի վեր անհրաժեշտ պարձած էր Թուրքիոյ մէջ ալ Հաշտարար Գառարաններու, զրա-
թեան հաստատութիւնը, զրա թիւն մը որ ի փառաւ
հետէ ի զորք կը պրտի քաղաքակրթեայ ամեն երկր-
ներու մէջ — նոյն խել ամենէն պրտիկին — և նորաստակ ա-
նի ժամանակակից պրտա պատական կազմակերպու-
թեանց ինչ ինչ անդամահաթեան, երկար և բազմա-
ծախս ձեռակերպութիւններուն, փառարաններու խել մը
հարարներուն (ԱՐԱԵ) և ձգձգմանց պարման ամսիկ, և պա-
նէ փարք ամսիկի քաղաքներու և կարա ամի բանարարու-
թեան ինչ իրները պրտաթեան և շատաթ թաձեկ և թե-
թե քանդանքներուն ալ շատաթ պատիժը անորիներէ: Ասկէ
մինչե 30—40 ասորի ասաձ մեր երկրին մէջ մանր մաւր
ամսիկի քաղաքները տեղի ոյն աստիկանաթ թիւնը կը թա-
ձէր, մինչ նիգամիկէ պատարաններուն կազմակերպուե-
լէն ի վեր պարարք ժձարեկ չ'ազաթ խել մը ասաթ փա-
թաթ մարդոց համար բերնի ծամոց եղած է: Գնա՛ւ ար-
գունաթ բրէ: Ինչ պրտին բան, բանի պարձի տէր, օրէ
փառակոց մարդոց համար ամիաներաթ պեղերիկ հետապ-
պատարաններ և ասակ ծախսել, ասանց փառա՛ն բրտաթ
թե ևաթէն պրտի կարենոց պանձել:

Գնառանց պատաներու մէջ ասանց ծախարի արաթ,
արգարաթառաթ թեան միջոցներու չգոյթ թիւնը՝ հարա-
պարձներու և անիկոց անձերու քաջարեաթ թեան և ան-
պատիժ մնալուն, միւս կազմանել տկար և անմեկ անձանց
կեղեքաթեաթ, ի մի բան անիկաթաթ թեան և անիկաթ-
նաթեան անտեղան միձակ ասանոցուն պատաճաթ պար-

ձամ է : Յուսմեք որ Հաշտարարը և չրջանն ստեղծմանը հաստատաթիւանամք (ինչպէս նաեւ ստեղծմանը կողմակերպութեամբ) զէթ մասամբ այդ գիծակին գործունէութիւնը, ինչ որ մտղարկեան բարդակման մակարդակն ու բարձրացման և սպառնալուծութիւնը հաստատակարար մեծագույն կրնայ նարատել :

Մենք նկատելով որ այս օրէնքը սննդամեջապէտք է որ ամէնուն ձեռքը գտնուի և երբ որեւէ մէկը տեսնուի, գտնուող մը կամ փոքր տանկիւր տալիս մը տնեւնայ՝ ու զգտնի, տաննց փառաստանի, ինչպէս կը աշտմողրէ, Հաշտարար Գառարաններու, օրէնքը, գառարանքին գիւմ և բերանացի յայտնէ իր ցար, ազգին ծառայութիւն մը մասաւ ցանկաւ համար՝ սրբոյ աշխարհարարով փաթեղինք հայերէնի խորդմանն զայն՝ սկսած թեան պաշտանական Սրաթերթէն տանելով, սրան մէջ ապրդամ մէկ քանի յայտնի սպառարանին վրիպակներն ալ քանդակինք ու զգել, նաեւ ինչ ինչ կէտեր ալ ծանօթագրութեամբ լաւ տարանել ի նարկին :

Բայց որպէս զի կարճաւորս մեղադարձանք (Justice sommaire) այս գրութիւնը արդիւնաւոր ըլլայ և փախանակ օգտակար ըլլայու ասկի փառակար չգտնուող, սոհեանեալ կէտերը պէտք է լաւ չնկատուող թեան տանին :

Նախ՝ ըստ որում փախանակ զէթ երեք հազիւ, Հաշտարար գառարանը մինակ մէկ հազիւ բարդաւոր իշխանութեան տակ է, սննդամեջապէտք է որ այդ մէկ հազին սակեալարտիւն և փառանկի ու սակարար սկս ըլլայ, տալու թէ ո՛չ չառ տակի զեղծում՝ կրնայ զարծել հաշտարար գառարանը քան Յ հազիւ բարդացած նախկին գառարանները : Վերաքննութեան կամ թէմիզի գիւմայ մը չառ գիւմ որ է գառարան մտղարկին համար :

Յարմարեալ, հաշտարար գառարանի պաշտան պարզ է, և սննդան իրաւարանական խորին հմտութիւն չը պահանջէր, որքան աշխարհի փարձառութիւն և ուղիղ նկարագրի, Ստանեան Համարարանէ վերապէս ելին ըլլալէն տակի այդ կէտը պէտք էր նկատուող թեան տանէր և չեղաւ էր, մանաւանդ որ հեռաւոր գառարան մէջ զիւրին չէ՝ աշխարհն առաւմանները գտնել, և չի՛նք տանակնով չրջանն հաշտարար գառարանի զերջանին տանել տալ սննդը :

Բ. Կողմնակի գառարանները հաստատակարար պէտքին բաւարար տալիս թաւով ըլլալու են, և մասաւորաց տեղ գտնուելու են, տալու թէ ո՛չ մտղարկար տաննցմէ սպասած արդիւնքը չը կրնար յայտել և ի գար գայն խորամ կ'ըլլանք : Այսպէս Պոլսոյ և արտարձանաց համար Յ հառ հաշտարար տանան ինչի կը բաւէ : Որ մէկին գտնուողին պիտի համարի հաշտարար գառարանը և ո՛ր մէկը պիտի կրնայ բաժնել : Արդէն զգիտարարար տեղաթեան պիտեմէն մէջ գրամի չգրութեան պատճառաւ էր որ Ստանակարարութեան հաստատակէն ի վեր չէր կրցած հաստատակ, կ'ըսէին, այդ գրութիւնը :

Ըսել որ զէթ առ աշխարհի սկիզբին ալ սկզբնաւորութիւն մը բրամ ըլլալու համար ներկայ գտնուի փաթեղած է այս յայն ալ տանու : Յուսմեք թէ այդ մասին պէտք եղած գառարար պիտի հաշտակութիւն չառաջիկային, որպէս զի հաշտարար տանաններու թիւը հեռազհեալ տակցուելով իրապէս սրտազր նեանի աշխարհի սննդան օգտակար գրութեան :

ՀԱՐՈՒՆ

ՀԱՅՏԱՐԱՐ ԴԱՏԱՐԱՆՆԵՐՈՒ

ԱՌԺԱՄԵԱՅ ՕՐԷՆՔ

Ն Ե Ր Ա Ծ ՈՒ Յ Ի Ի Ն

Յօդւած 1. -- Գաւառակներու, և զխաղաղութեան կեդրոնները, ինչպէս նաեւ զխաղերու, մէջ՝ ներկայ օրէնքին տառքին և երկրորդ զրաւներուն մէջ յիշուած դատերը քննելու համար՝ չրջուն Հաշտարար գաւառակներ կազմուած են, իւրաքանչիւր գաւառակի համար մէկ հասարակական գաւառակներէն տնային բնակարանային թիւեր և կամ՝ տեղական արտադրութեան բերանային հաշտարար գաւառակներուն թիւը կրնայ տեւելու և կամ՝ իրաւ տառքին չրջանակը բնակարանային թիւը:

Գաւառակներու, և զխաղաղութեան կեդրոններէն երկրորդ ժամ հետադարձութիւն տնային զխաղերու վերաբերեալ դատերը նոյն գաւառակներու, և զխաղաղութեան կեդրոններուն մէջ կը տեւուին, առեւի հետադարձութիւն տնային զխաղերու, գաւառակն ու նոյն համեմատութեամբ իրր կեդրոն արտադրութիւն զխաղին մէջ կը տեւուին: Սակայն և այնպէս եթէ երկու կազմերն միասին գիտնալ ընեն, հետադարձութեան ինքիւրը նկատուած թիւն չափուելով, զիմուած եղանակով կեդրոնին մէջ, և

կամ եթէ գտար տականին ճամբուն վրայ գտնուած
զիւզի մը վերաբերեալ է, նոյն զիւզին մէջ կը տեւ-
նուի գտար:

Յօդ. 2. Հաշտարար գտնուող կրնան կարգաւ իյ
հետեւեալ գտածարդէ անձինք.

Անանք որ Օսմանեան Համալսարանի իրաւաբանա-
կան ճիւղերէն և կամ Քաջքներու գաղտնէն վերջական
ստացած և անուայն երկու տարի գտնուող իւր
կամ բնոյճանուր գտածարդի պաշտօնի վարած են:

Անանք որ նոյն գաղտնէրէն ստացին ստաբիլանի
սրտանալիք ստացած բոլորով անուայն 3 տարի հաշ-
տարանից գտնուող կամ վերաքննիչ կամ նախնական
գտածարանի պաշտօնի վարարդ իւր ըրած են:

Անանք որ սոյն գաղտնէրէն վերջեալ չբոլորով հան-
դերձ անուայն 4 տարի վերաքննեալ պաշտօնները վա-
րարդ Քառասնական պաշտօնատան մէջ նոյն գաղտնէրէն
ծրադրին համաձայն քննու իւր անցուցած և ստացին
ստաբիլանի վերջականի արժանի տեւում ան:

Վերջապէս սոյն փաստարձանները որ վերադրեալ
գաղտնէրէն ստացին ստաբիլանի վերջական ստած բո-
լորով երեք տարի փաստարձան իւր ըրած են:

Այս ամենքը գտնուող ընտրու իւր մասին
հաստատեալ եղանակաւ բնորոշեալ կարգաւորան
վարարդ. հաշտարար գտնուողի պաշտօնին կը կոչ-
ուին:

ՄԱՍՆ Ա.

ՀԱՇՏԱՐԱՐ ԴԱՏԱՐԱՆՆԵՐՈՒՆ ԻՐԱՎԱԳՈՐԹԻՒՆԸ

ԲԱՆԱԲԱՅԻՆ ԴԱՏԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

Յօդ. 3. — Հաշտարար գտնուողները ու հաս-
տակ ներգաղթէ գտածարաններուն իրաւաւ իւր ան-
մանին մէջ գտնուած քաղաքային և տեւաւորական գա-
տերէն, իւրան 100 դրչ. ի հաշտով, մինչև 2500 դրչ. գա-
մարի կամ անքան արժէք անկող նիւ իւրան տար-
կայի մը վերաբերեալ պաշտօնները, նմանապէս անկ-
ող մը մէջէն ջար անցնելու իրաւունքի (հաղդր մէջից)
և անցուցարձ բնկաւ իրաւունքի (հաղդր միւրաւ)
վերաբերեալ կնճիւրները ի հարկին վճարելի տականին
զիւզու երաւ պաշտօնաւ իւրան, կրնան վճարել:

Յօդ. 4. — Հաշտարար գտնուող, պաշտօնիցին
քանակը կամ արժէքը նիւաւորու իւրան հաշտելով, հա-
կատարող կողմին փախադարձ բոլոր պաշտօններն ալ
կրնայ քննել: Երբ պաշտօնարանից մը միւրանոյն անձի
մը վրայ սոյնեալ տեւակէ մէկէն տեւի պաշտօնիք տ-
նեալ և ամենքը մէկանց հաշտարար տականին ներկա-
յայն, եթէ այս պաշտօնիցներէն իւր քանակը բոլոր
մին 2500 դրչ. էն տեւի ալ չբոլոր, բայց ստանց տմ-
նուն գտնար 2500 դրչ. ր անցնի, հաշտարար գտն-
ար իրաւունք չունի սոյն գտնով գրադելու:

Սրանց երբ ինքիւր քան գտնին հետեւող սոյն-
ի, ծախքերու փախադարձ կամ չաճու վերաբերի, հաշ-
տարար տականի իւր գտնարդին այս մասին մէջ բե-

բիւլիք պահանջները և խէ՛ հակառակ կողմին ի վախճա-
րէն մէջտեղ գրած պահանջները, ինչ որ այ բոլոր
անոնց քանակը, կրնայ գտակ և վճակ:

Յօդ. Ծ. — Հաշտարար գտաւ սրները նմանապէս
մէկուն ձևաւ գտնաւած հաստ թուրեր կարաւ ձի մը
տրիչի մը կողմանէ բռնի գրաւած բոլորան մասին մա-
տուցած բազմները — ինչ որ բոլոր կարաւ ձիին տրմէրը
— ինչպէս նաեւ ջուր մը գործածելու իրաւունքի բանա-
բարման նկատմամբ (հազար չափով) եղած գիծն մեկը,
առանց ինչորոշ խորք մանկաւ, և վճարելի տաննէն
բեկանելի բոլորտ պոյնման, կը քննեն և կը վճեն:

Յօդ. Կ. — Գործեալ հաշտարար գտաւ սրները
ձեռնհասութիւն տնին — ճիշտ նախապատ տանաննե-
րաւ նախապահեւրան նման — վարձաւ տրաւ չէնք մը
պարզել տալու, համաձայն վարձակալութեան Օրէնքին
տրամադրութեանց, ինչ որ այ բոլոր վարձքին գա-
մարը:

Յօդ. Դ. — Հաշտարար գտաւ սրները իրենց ձեռ-
նահասութեան պատկանող ամէն տեսակ տանելիքի
գտակաւ տալիս պարտականին չարժան կամ անչարժ
տաւցաւ անքանիսն այ նախապահեւրան տրելիքի (հաճոյ
խիճիլիլի) սակ կրնան գնել, պոյնմանաւ որ այս մա-
սին ներկայ օրէնքին Դրոյ յօդաւորն մէջ յիշուած
տանանները յարգու ին:

Այդպէս մը պահանջող կողմը իր տանելիքը հաստա-
տող ինչ որ տնի, թաղի, մարձակ կամ վիւղ, հետը
տաւած գտաւարին կը ներկայանայ: Գտաւարը նախ
պարտապահանքը, նաեւ վիւղները, եթէ տնի, հարցա-
վարձել, հարը երբ տեսնայ որ տրելիքի պահանջը իրա-
ւացի է և համաձայն Քաղաքային Գտաւարաւ թեան
Օրինադրքին պահանջման, պարտականին յետը երե-

ւան հանելիք փոխաւց հաստ ցման ի նախապահեւր -
թիւն՝ պահանջաւորէն վաւերական և կարող երաշխա-
ւոր մը տանելով, տրելիքը պիտի վճու: Այս երաշխա-
ւորութիւնը բաւական է որ գիւղին կամ թաղին ձե-
րաց ժողովին կողմէ վաւերանայ: Գտաւարը տպրան-
քին տրելիքի սակ գրաւեալն որոշումը հաղորդելով
միանպաստն գտաւարանին օրը կը նշանակէ և երկու
կողմը — և եթէ տրելիքայ ինչքը երբորդ անձի մը
ձեռք կը գտնուի — գայն այ տանան կը հրաւիրէ:

Երբ որոշեալ օրը երկու կողմը ներկայանան, գա-
տաւարը կը տեսնուի թաւ ներկայ օրէնքին Զրոյ և յե-
տապոյ յօդաւորն տրամադրութեանց, և եթէ երբորդ
անձը տմբողջովին կամ մասամբ մերժէ տրելիքը, այդ
նախիւ ծաղելիք վէճը յաճել այն երբորդ անձին պատ-
կանած գտաւարանին կը պատկանի: Հաշտարար գտաւ-
արը երկու կողման վէճի տարակաջ եղող չարժան կամ
անչարժ ինչքը տրելիքի սակ տանելով հանդերձ, երկու
կողմին այ փոխի պատճառ չբոլորաւ համար ի հարկին
նայն ինչքին հասցիին այ տրելիքի սակ կրնայ գնել:

ՄԱՍՆ Բ.

ՀԱՅՏԱՐԱՐ ԱՏԵԱՆՆԵՐՈՒՆ ՊԱՏԺԱԿԱՆ ԴԱՏԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ ՈՒՆԵՑԱՆ ԻՐԱՆՈՒՆԲԸ

Յօդ. 8. Հայտարար գտաւ որքեքր Պատմական Օրինադրքին Գ. զլիւսն մէջ բաժանեալեալ պարտադանցա իւան կամ իւնիւն յանցանքի գտանքը (գապահաթ) ի հարկին վճարեկման ենթակալ ըլլալու պաշմանաւ կը վճեն:

Իսկ ի հարկին վերաբնութեան ենթարկեալ ըլլալու պաշմանաւ կը քնեն եւ կը վճեն աւելի ծանր յանցանքներու (ճիւնհա) վերաբերեալ գտանքը, ինչպէս նաեւ նոյն Օրինադրքին յետագայ յօդածոյ մէջ յիշատած գտանքը. — Յօդ. 9) եւ անոր Ա. Բ. եւ Գ. յաւելումները. 105րդ յօդածին Ա. եւ Բ. հաստատները. եւ 130րդ յօդածին յաւելումին Ա. Բ. եւ Գ. հաստատները. 132րդ եւ 133րդ յօդածները. 166րդ յօդածին Ա. եւ Բ. յաւելումներուն տեղ զբաւած յաւելումներուն յօդածին Բ. հաստատը. 179րդ յօդածին Ա. եւ Գ. հաստատները. 183րդ յօդածը. 202րդ յօդածին յաւելումը. 224րդ յօդածը. 225րդ յօդածին տաճին հաստատը. 226, 227 եւ 230րդ յօդածները եւ ալս վերջնոյս յաւելումները. 238, 244, 245, 247, 248, 250րդ յօդածները. 252րդ յօդածին յաւելումին Ա. եւ Բ. հաստատները. 253րդ յօդածին պարտաւորած արտադրութիւնները եւ վերջապէս 214րդ յօդածին հայնչաթիւնն եւ նախատինքի վերաբերեալ յանցանքները(*):

(*) Տես ծանօթութիւն գրքին վերջը:

Հայտարար գտաւ որքեքր իրաւունք աւելի նաեւ գտանքաւ եւ վճարեալ իւր տաճին տեւանած գտանք մը մասին աւելի վերաբնութեան եւ աւելի երգման վերաբերեալ տեղի աւելցած ինչպէսները, նմանապէս վերաբնութի ըլլալու պաշմանաւ:

Դարձեալ պատմական գտաւորանքներուն մէջ կիրարկեալ յատուկ արտադրութիւններէն՝ պատմաշին տեւալս իւրեր մէկ տարին չանցնող պատմական արարքներէն պարտադանցա իւան տաւհանքի երգանքը միայն վճարեկեկ ըլլալու, եւ անկէ ծանր յանցանքները վերաբնութի եւ ըլլալու պաշմանաւ. — կը քնեն եւ կը վճեն:

ՄԱՍՆ Գ.

ԴԱՂԱԲԱՅԻՆ ԴԱՏԵՐՈՒ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ

Ե Ղ Ա Ն Ա Կ Ը

Յօդ. 9. — Աւելիքի տալիքի, ինչպէս նաեւ չարման ինչքերու վերաբերեալ գտանքը պէտք է կամ պարտաւորանքին ընտելաւորին, կամ գաշինքին հաստատում տեղաւնի եւ կամ տարանքին յանձնաւորի կամ գաշինքին գործադրութեան տեղաւնի հայտարար գտաւորին ներկայացուցին: Իսկ անչարմ կալումներու վերաբերեալ գտանքը կալումին գտնում տեղաւնի գտաւորին տալիս պէտք է երևն:

Յօդ. 10. — Հայտարար տուտնին գիմում բնեկաւ

դոյ որ և է, անձ՝ գտաւ որին ներկայանալով գտաւ
պահանջմունքը պիտի յայտնէ : Գտաւ որը իւր սրտ-
մաղրաթիւնն առի առնելով քարտազարք մը, գտ-
աւազին անունը, արհաւիր, բնակավայր, գտաւ
ինչ բլլայր, և որտ գէմ բլլայր և ինչո՞վ հաստատե-
լիքը և եթէ գտն հաստատու գտնակ կամ վաւե-
րայիր մը չանի ի ձեռին և մէջ բերելիք վկաներուն
նմանապէս անունները և բնակավայրը պիտի հարցնէ
և վկաներուն թիւք քանի հազի բլլայիրք որչեղ պի-
տի տայ :

Գտաւ որը պիտի բացատրէ, գտաւազին՝ օրինա-
կան վատերս մասին Մէճէլլի աչն արտաւայրաթիւն-
ները, արանց համեմատ ինչ ինչ անձանց մէկու մը ի
նորաւ տայիք վկայաթիւնը վաւերական չկրնար հա-
մարտիք^(*) : Դոյնալէս պիտի գեկուցանէ անոր որ եթէ
իր պահանջքը արդարայնելիք որ և է իւր գէմ չանի ի
ձեռին և ո՞չ ոյ վկայ գտն հաստատու, իւր հակառա-
կային երգում տալարիկէն արի միջոց չմտար իրեն
համար : Գտաւազին քարտազարք գտաւազին առած
բացատրաթիւնները և ցոյց տաւով վաւերական գլխեր
զրի տանելով՝ տաւազարաթիւն մը պիտի պատրաստ
և վկաներուն ցանկն ոյ պիտի կողմէ, զոր գտաւ որը
պիտի կարգույ գտաւազին և ներքեւ տաւազարք կամ
կնքի և կամ նշանով մը վաւերացրէ պիտի տայ անոր :
Յետոյ գտաւ որը որ մը որչեղով աչն որը գտաւ ներ-
կայ գտաւ իր պիտի ազգաւորէ, կոչնայիր մը տա-
րազրէ պիտի տայ և պիտի հասկնէ որ եթէ կոչնա-
զրին մէջ որչեղ որը ներքեւ չգտնուի, գիտցած բլլայ
գտար կը մերժուի :

Միւս կողմանէ՝ քարտազարքին միջոցաւ, և անոր

(*) Օրինակ, ազգականական կապ, Թշնամութիւն եւայլն :

կողմէ տաւազրէ, քարտազարք կողմին հապէին գտա
պահանջմունքը իրմախապիւ մը հանել պիտի տայ, որտ
մէջը գտաւազին և քարտազարք կողմին անունները և ար-
հաւիր, գտաւազին թիւն համար որչեղած որը և զոր-
ձին պարտ թալին թիւք միանգամայն նշանակուած պիտի
բլլան :

Յայ. 1Ա. — Այս կերպով պատրաստուած տաւազ-
արաթիւն իւրաքանչիւր երկաները տաւազարքում պիտի
բլլան գտաւ որին կողմէ, և քարտազարք թաւահամա-
րի կողմէ. գտաւ որելով գտնունք՝ ոյ ինչոյն յառ-
կացեալ պարտ թալին մէջ պիտի գնէ տաւազար-
թիւնը : Գտաւ որ պարտ թալին վրայ նշանակեալ պիտի
բլլայ անոր որ վիզին վերաբերեալ բլլայր, գտաւ որ-
հանձման թաւականը և ոյ տարաւ յառաւ կ'արգա-
թիւք : Վերադիւնալ տաւազարաթիւն մէկ պատճէնն ոյ՝
գտաւազին քարտազարքին ձեռքով՝ ի զաւջ հրախրում
անձին պիտի հապարդուի, որտն ներքեւք գտաւ որը
անոր որչեղ որը գտաւազին ներկայանալով, պար-
տաւ որ բլլայր, և եթէ ներկայանալ, ի բացակայութեան
իր մասին վճիւ արուելիքը մակաղբում պիտի բլլայ :
Այդ վերադիւն ի հարկին տեղական տաւազարքին մը միջո-
ցաւ ոյ կրնայ հապարդուի ազգակի գտաւ կոչնայ ան-
ձին կամ անոր բնակակիցը եղալ բնաւանայր անգամ-
ներէն մէկուն :

Որտ որ հապարդուի, անիկ տաւազրէ, կրնա-
լով կամ նշանակեալ իրմախապիւ մը պիտի տա-
նուի և գտաւ որին ներկայացուի ինչոյն պարտ թա-
լին մէջ զրուելու համար : Բարաւանը կամ տաւազարք
թաւգլմը հապարդում պահուն բերանայի ոյ պիտի կրնէ
հրախրեալ անձին որ եթէ գտաւ որչեղ որը տաւան
ներկայանալ, ի բացակայութեան վճիւ պիտի ընդունի :

Եթէ ջատապարհը կամ անոր բնասանակող անդամները մերձեւն ստորագրել աշխատողները կամ բնագանիկ չունեն կաշնագրեր, ստորագրողներն պաշտօնական կաշնագրեր տանը զրան վրայ պիտի փակցնեն: Այդ մասին առանձնապես թիւն մ'ալ զրի տանելով պիտի ծերաց ժողովէն տանա աշխատելու երկու հոգի, և եթէ կարելի չլլայ, սրէ երկու միայն փաւ երայնել պիտի ստայ: Այս ձև աշխատողներն զարծադրաւ թիւամբ կաշնագրեր քաւ օրինի հազարգումս պիտի սկսուի:

Յօդ. 12. — Ստորագրողներն պատերը բացառաւ թիւն ըլլալով — կաշնագրին թիւ' երկու կազմին, թիւ' յետագայ յոգումներուն համաձայն միաներուն մասաւ ցուելիք օրումն և պատասխանին անոնց ներկայութեան տեղի ունենալիք օրումն մէջ տանաւորն 24 ժամաւ միջոց մը դանաւ երաւ: Եթէ երկու կազմը, նաեւ միաներուն ալ, անոնց աշխատանքները նկատի տանելու ներկայ դանաւն պատասխան թիւան, պատր կը շարունակուի, սակայն թիւն ալ պատասխանը ներքին կաշնագրի հանաւիք կը հրամայէ:

Յօդ. 13. — Դատարանին որոշում օրը պատասխանը կանչում անձը մասնաւորապէս իւր ներկայութեան բնագանիկով, իրեն զէմ անոր պահանջին մերժութեամբ ինչ պատասխան կամ արդարացում ունենալը պիտի հարցնէ և հարկ եղած բացառաւ թիւները պիտի ստանայ. նաեւ 10րդ յօդումին մէջ բացատրուած եղանակաւ իրեն զէմ եղած դատին նկատմամբ պատասխանողը կամ ջատապարհողը մը պատրաստել պիտի ստայ: Բերանաղբի պիտի հասկնան անոր օր, եթէ պահանջատէրին կամ պատասխանողին ձեռքը իւր կազմէն կնքում կամ ստորագրում թիւն զիմ կամ մարհանէ կը դանաւ իւր պահանջը:

Ջր հատարան, միաներուն միայն թիւնը կամ յարաբարա թիւները աշխատողներին պիտի տրուէ կամ անոնց հակառակ սրէ, կարելի փաւ թիւն և օրինակներ աշխատողներին չկրնար ունենալ. միջոցն եթէ աշխատահանձրներուն ի հաշիւ մարմաննքներ եղած են, ընդ անոնք միայն կրնան հատարանի: Դատարարը աշխատանքները և ի հարկին պատասխանողներն պահանջքը մերժելու համար կանչուելիք միաներուն պիտի կարգայ և ջատապարհին (կամ պարտականին) ստորագրել, կնքել և կամ նշանաւորել պիտի ստայ:

Յօդ. 14. — Այս ձև աշխատողներն կատարուելն մերժը, պատասխանը պահանջող կազմն ալ իւր մաս կանչելով, պիտի ջանայ հաշտարար եղանակաւ զորքը կարգողը: Եթէ օրինակ չըլլայ սաւած եղանակաւ յաջողի իրաւաւորութեան բերել երկու կազմը, անմիջապէս քարտաւորին հաշտարար մը (ստորհամէ) շարադրել տալով երկու կազմին պիտի կարգայ, և եթէ սրէ զիմապա թիւն կամ ստորելութիւնն ունենան, քաւ աշխատելու իրաւաւորութեան մարման մարման և երկու կազմանց ներկայութեան հատիկ հատիկ և ամենաւն հատկաւ ըլլալու եղանակաւ պիտի կարգայ հաշտարար, արեւ մերժը ստորագրել, կնքել կամ նշանաւորել պիտի ստայ զայն երկու կազմին, անոր ներքին ալ աշխատանքներն թիւնը իւր կազմանէ փաւ երայնելով պիտի ստորագրէ և թիւն տան զիմ: Քարտաւորն ալ ստորագրութիւնը պիտի զիմ հան և պատասխանին պաշտօնական կնքումն ալ պիտի կնքուի:

Յօդ. 15. — Անցն հաշտարարին փաւ երանան մէկ օրինակը քարտաւորին կազմանէ պատասխանողին պիտի յանձնուի: Իսկ եթէ իրաւաւորութեան մէջ փաւաւործութեամբ մեկուկուս տանել աւապա ստորելու երան,

երկու կազմին ալ մէկմէկ վաւերական օրինակ պիտի յանձնուի: Դատարարին կազմանէ վաւերացեալ այս տեսակ հաշտադիր մը վճռադրի գորտ թիւն պիտի տնկնայ եւ սր եւ խց, օրինական եղանակաւ հպիտի կրնայ քննուիլ:

Յօդ. 16. Երբ դատարար երկու կազմը համադրեալ իրաւական ընդ չկարենայ, իսկոյն գատատարանի պիտի տեսի, եւ ի՞նչ ինչ վկաներ բերերաւ եւ կամ ալ պատճառաւ գատատարանին հարաւակաւ թիւնը աւելի օրտան թաղալ հարկ ըլլայ, յետագայ գատաւարաւ թեան օրը իրենց վատաւթու գլխերուն ընտելիները միտմին տանելով գատարանի գալերնին պիտի գեկուցանուի, չեկող կազմին գտար ի բացակայութեան վճիռ ընդունելիքը պիտի համարեն եւ կաշնադիր մը տարադրել, կնքել կամ նշանադրել պիտի առնան: Երբ երկու կազմէն վկաներ ցոյց տրուած ըլլան, տանց տեղին հետաւորութեանը համեմատ գնահատուելիք անհրաժեշտ ծախքերը, տաճիկացին անկրաւ երկու կազմէն վճարուելու պայմանաւ, նախ եւ տաճ վկան ցոյց տուող կազմէն պիտի գանձուին, եւ գատարար տանց ցանկը տանելով սրահայ օրը գատատարանին ներկայ գանուելին իրենց գեկուցանելու համար բարադրանին կամ տախկանին պիտի յանձնուի: Եթէ երկու կազմն ալ յանձնատու կ'ըլլայ իր վկան ինքն ներկայացնել գտմին օրը, կանխատ ծախք պահանջելու հարկ չմնար: Վկաներուն գատարան կաշնադիր Արդ յաջածմին վերջին հաշտածներուն համեմատ հազարգուելիք հրաւիրադրով մը տեղի կ'ունենայ:

Յօդ. 17. Վկայութեան կաշնադիր անձը եթէ տանց բանաւոր պատճառի գատարանին հրաւիրին չանտայ, տեղաւթեան հրամանին անհնազանդ հա-

մարտ երա՛ 25 գրաւոր չանցներաւ պայմանաւ, առ գանքի պիտի ենթարկուի եւ բանի կաշնադրով (խճար) գտաի պիտի բերուի: Բացց յետալ եթէ տանանին առջեւ հատաւ թէ, բանաւոր պատճառաւ մը չէ, կրցած նախարդանդամ ներկայանալ գատարան, առ գանքը պիտի ներուի: Եթէ առ գանքի վերաբերեալ սրահայ մը եւ թէ անոր ներանը մասին կաշնադիր սրահայ մը ալիս աւելի տեղ չեն կրնար վերաքննուիլ եւ վերջնական են:

Յօդ. 18. Երբ պատահի որ վկայութեան կաշնադրանքներն մէկը հետաքննել ըլլալով համարուի թէ իրեն համար մեծ անարաւհաւ թիւն կայ գատարանի գալուն, գատարար վկան իրեն ի նպատակ կաշնադրով կանգնեալով, եւ անկէ տու գեղ վերջը թէ վկան ինչ ինչոյց համար եւ սր կէտմին մասին ի վկայութեան կ'աւել կաշնադր, կրնայ վկային բնակավայրին հաշտարար գատարարին յանձնարարադիր մը (խոթմնադր վարադար) գրել, որով ալ վերջինը կը հրաւիրուի ի վկան իր ներկայութեան կանգնելով հարցաւոր նիս թեկուն վրայ անոր վկայութիւնը լսել եւ տանադրաւ թիւն մը պատարտանքով իրեն գրել: Այլ յանձնարարութիւնը տուող գատարան ալ բոտ ալ մէկ վկան տանան կանգնելով հարցաւոր կէտերուն մասին հրապարակաւ անոր բացատրութիւնները պիտի լսել, եւ տանք պայմանաւորաւ գրի տանելով պիտի վաւերացնուի եւ հարցաւոր գրեալ գատարարին պիտի վերադարձնուի: Հիւանդութեան նման օրիշուար պատճառով գատարանի գալ չկրցող — տեղան գատարանին իրաւատութեան տանանին մէջ գանուող — վկայի մը վկայութիւնն ալ երկու կազմանց ներկայութեան իր բնակավայրին մէջ ի վեր պիտի տանուի:

Յօդ. 19. — Հաշտարար տանաններաւ առջեւ գատաւարութիւնը հրապարակացին է. հակառակ պար-

զաւցին եղած բոլոր ձեռներդ պիտի տա ոչինչ կրնա մարտն: Միայն հրապարակու մը տակի պատճառով զատեր զազմնի կը տեսնուին: Դատարարին՝ գտաւ թէ թախան կանոնաւ որ կերպով կատարուելու մասը տակի հրամանները զարմարելու համար՝ ստիպանք կան պաշտօնեայ մը ներկայ կը գտնուի գտաւարանը: Դատարարը իրաւունք ունի՝ բոլոր խաբար, բոլոր չափ մասնագիտ կամ՝ նշանաւոր՝ գտաւարանին հանդարտութիւնը խանդարտները պատարակելու հրաման տալ նմանապէս իրաւասութիւն ունի: Առեւտրին նկատմանը անարդարան վարմանը ցոյց տա ոչինչը տա տառերն: արձակ մէջիսիւ տա գտնի, և կամ 21 մասէն մինչեւ 3 որ բանտարկութեան գտաւարարակ: Այս վճիռ բացարձակ և վերջնական է և անմիջապէս զարմարելի:

Յօդ. 20. — Հաշտարար տառաններու առջեւ փոխարկութիւն կ'ընդունուի, որոշմանաւ որ փոխանակ կարգուող անձը փոխանորդեալին զիս զին մէջ բնակի տղաւորներէն կամ բարեկամներէն բոլոր և ձրաբար տառնաւ տղա պաշտանը:

Փոխանորդը թաւան է որ ձեռքը փոխանորդող զիր մը տնեւայ՝ փոխանորդեալէն և երկու վերալ տա բողբեայ կամ կնքեայ և զիս զին կամ թաւին ձեռք մաղալին կազման, փաւրացեալ: Նշնալէս փոխանակ զոքը կրնայ բերանալի իրեն փոխանորդ մը կարգել ներկայութեան գտաւարին, տանն պիտի օրինակեմ ծախի: Այստեղ հանդերձ ի հարկին գտաւարար կամ ջատաղովը (կամ տանելիքը որ կամ պարտխանը) անձամբ գտաւարան ալ կրնան կանչուիլ իրենց բերանալի բացարձակութիւնը թաւելու համար: Հիս անգամ իրաւունք կամ տար նման օրինակն տղաւոր մը պատահաւ տանն գտաւարը, յարտաւ զարք ի միտման տանելով:

Հիս անգամ տանը կ'երթայ տա ձեռքը մաղալէն տանաւ տղա երկու հալի ներկայութեան կը հարցաւրնու զաւցն: Դատարանին առջեւ անձամբ ներկայութիւնը անհրաժեշտ համարուած կազմը եթէ բողբեայ բոլոր (զիս զէն), բոլոր քիչ տանելէն վերապատնալուն յոյս գտնուի, գտաւարար մինչեւ անոր վերապարձը գտաւարանը կը յետաձգէ: Իսկ եթէ քիչ տանն տն մէջ վերապատնալուն յոյս չ'կայ, վերեւ նշանակեալ յանձնարարողի (թախանալ) պատարանելով՝ անոր գտնուած տեղը ոչն հաշտարար գտաւարին կը զրկէ, և անոր բնակիք հարցաւրնու թաւան տեղեկալիքը մինչեւ տառնայ, գտար կը յետաձգէ:

Յօդ. 21. Դատաւարանի համար որոշեալ արք գտաւար երկու կազմը իւր առջեւ կանգելով գտալին նրկատմանը կազմուած տաննալութիւնը յարտաւ զաւցին կարգուող պիտի տայ, և երկու կազմին պիտի հարցնու թէ իրենց նախապէս տա տմ բացարձակութեանց համաձայն է թախանալութիւնը: Յետեւ գտար թաւարանելու և ճշմարտութիւնը երկու ան հանելու նպատակաւ հարցաւ մէնը ալ պիտի կրնայ բնել: Եթէ գտար զրաւ որ փոխանորդ փայ հիմնուած է, ցոյց տրաւ տմ զրեւը կարգուող պիտի տայ և այս մասին ալ հարկ եղած հարցաւ մները բնել երկու կազմին: Երբ զրաւ որ փոխաւ չ'կայ, գտաւարար գտաւարալին բերած վկայներուն վկայութիւնը մի աւ մի, և իրարմէ գտաւ բոլորով, պիտի բու: Բոլոր տակ, տառն պիտի բնու թէ տանն վկայութիւնը թաւ օրինի բնաւանելի է: Եթէ այս, գտնուել մի աւ մի պիտի հրաւրել ճշմարտութիւնը թաւելու և պիտի անդարարել իրենց որ տա տմ վկայութիւնն ի հարկին երկմամբ ալ պիտի տախալին հաւատաւել: Դատարար ճշմարտութիւնը տաւելելու համար հարկ տաւ գտած հարցաւ մները պիտի բնել վկային: Երկու կազմն ալ

իրաւ տ'նք տ'նի նմանապէս հարկ տեսած հարցաւ մնեալք
ու գլխի վկայներուն՝ դատաւ որին միջոցաւ : Հակառակ
կողմին և անոր վկայներուն հարցաւ փորձն ալ միեւնոյն
եղանակաւ տեղի պիտի տաննայ : Գատաւ սրբ պիտի
մերժէ ինչպէ՛ն զաւրս հարցաւ մնեալ ընել որ և է կողմին
կամ վկային : Վերջապէս դատաւ սրբ դատաւարային և
ջատաւարային՝ տառնցմէ, զաւրս ուրիշ բանիք մը ելի
տ'նին տակաւ ին՝ յայտնելին պիտի ազդարարէ : Քաղ-
տաւ դարբ բարբ ալս տալնար (թէ ևրկաւ կողմին և թէ
վաշներուն բաժնեարք) գրի պիտի տանէ, և ելի վկայ-
ները ևրջմոյնել հարկ բլլայ, ևրջաւ մին պիտի տա-
նախ : Գատաւ սրբ իրաւ տ'նք տ'նի նաե վկայներուն
վարկը տառնձնակի կամ հրապարակաւ ստաւ գլխ (թէ գ-
լխէ) իրեն համար վատահլի եղալ անձերէ :

Երբ դատաւարայր գրաւ սր ապրացոյց և վկայ չա՛նե-
նայ և կամ որաւ տմ վկայաւ թիւնը ընդատնելի չ'համար-
ախ, դատաւ սրբ իրեն պիտի հատկցի, թէ հակառակոր-
դին ևրջաւ մ' մը տառձարկերէն ուրիշ միջոց չ'մնար իրեն-
եթէ ևրջաւ մ' տառձարկէ, հակառակորդին ևրջաւ մ' տալ
կը աչախ՝ օրէնքին յոյց սաւ տմ ձեւով :

Յօդ. 22. Այս ամենէն վերջը դատաւ սրբ հարկ
ևրջածը մատմկաւ և վճիւր գրի տանկաւ համար պիտի
տառնձնանայ : Եթէ հարբ բլլայ՝ վճիւր անմիջապէս
գրի պիտի տանէ, բայց եթէ ինչպէ՛ն վրայ սրաչմա՛նք
մը տարաւ համար տակի մատմկաւ պէտք գլխայ, վճիւր
գրի տանկը կրնայ յատաձգել ուրիշ օրսան : Ախայն
թէ իր ապիւր սրաչաւ մը, գլխի բերանայի կերպով, պէտք
է անպատճառ հապարկէ դատարանին յատաձգալ նիտալին :

Յօդ. 23. Գրառական փառս պատճառ բլլալէն կամ
նիւթական բանի մը փառ հապաւ տմ բլլալէն յատաձ-
կեաւ զատերէն, ձեռնհատաւ թեան (տարահլէթ, վաղիթէ)

ինչպիսեկը ի բայ տակալ, ուրիշ տալն ինչպիսեկաւ
մէջ ևրկաւ կաշմէն իրաւանչիւրք իւր պահանջքները
և տաւրկաւ թիւնները մէկգլխաւ ետեւէ և միեւնոյն
դատաւարաւ թեան միջոցին պէտք է ևրկան բերէ :
Իրաւանչիւրքին համար դատաւ դատաւ պահանջք ընկաւ և
հակառակորդին պատառնաները ստացաւ երաւ տառնձին
վճիւններ ձեւք բերկաւ հարկ չ'կալ : ալ ալ պահանջք-
ներուն տալնաւ ի միտալն սրաչաւ մ' պիտի տրախ, բայի
տ'նի զատերէն, սրայ մէջ ինչպէ՛ն էս թեան նկատաւար
սրաչմա՛նք կայայցնկաւ համար վարձ մատապէսներաւ.
(Էջը խորէ) յննաւ թեանց և գնահատաւ թեանը գիմե-
աւ հարկ կ'բլլայ :

Յօդ. 24. Երբ մէկաւ մը օրինաւ սր կալաւ անապրով
սեփականաւ թիւնը ևրջած անչարմ կալաւ տմի մը տա՛նա-
նին մէջ ուրիշ մը ձեռնձգաւ թիւն կամ միջամտաւ թիւն
բրաւ բլլայ, և կալաւ տմին բա՛ն տկըր անոր ձեւքէն
միշեալ կալաւ տմը ետ տանկաւ պահանջ հանկալ՝ կալ-
աւ տմին իրաւան տկըր (գլխէա) ինչն բլլայր կալաւ տ-
ձապրով, կամ ձեռնձգաւ թեան տեղի տաննալէն տառձ
այլ կալաւ տմին իր ձեւքը դանաւ տմ բլլայր ուրիշ օրի-
նական ապրացոյցներով հատառաւ, այլ ձեռնձգաւ թեան
վերջաւ իր կը վճաւ ի և վէճի նիւթ ևրջալ անչարմ
ինչքը նախալ սեփականաւիրալ կը յանձնախ : Եթէ
կալաւ տմալ իր տ'նեցայր, փառնաւ ալս օրինական
ձաւրաւն գիմկաւ, բանի կերպով կալաւ տմը նորէն ձեւք
անցրնկաւ. Էթէ և հակառակորդն ալ ալ բանին գլխ
դատարանին բաղաթէ, կալաւ տմը բաղաթային կը վերա-
դարձախ և կալաւ տմալ ին տկը ևրջային ալ կը յանձ-
նարալախ սր օրինական ձաւրով իր գարծը քարկցի :

Յօդ. 25. --- Երբ դատաւ գիմայ ևրկաւ ալ կալմէ կալ-
աւ տմալ իր տ'նեանն ձեւքերնին, դատաւ սրբ կը յննէ .

խէ, որ երկու յն ու միտնայն մարդէն կամ գտն գտն մարդացմէ ասացեր են կարտածը, թաւական տալնու թիւն տնայոց կարտածողիւր միայն նկատաւ թիւան կտանաւ: Նաեւ արար երբ գտաւապին ձեռքը եղած մարտակին թաւականն ու ելի Նին բլլարով, գայն բլլանարարացէն տալն ուց կարտածին իւր եղած բլլար տաւ գտի, գտաւ որ բնարարացին կարտածէն ձեռք քաշէր կը հրամայէ: Եթէ ջատապին կարտածողիւր ու ելի Նին է, գտաւապին՝ անկէ տալն ուց կարտածին տէր եղած բլլար կամ չբլլար քննելու հարկ չը մնայած՝ գտար կը մերժուի: Իսկ եթէ մէկը միտն տալն է, ուց կարտածը, թաւականն նարարացէն եղով կարտածաւթի գլխին նկատաւ թիւան կտանաւ: Նաեւ արար երբ ջատապով կողմին ձեռքը գտնուած թաւ գլխին ու ելի նոր բլլաց թաւականով, գտն բացապին պահանջը կը մերժուի:

Յօդ. 26. Եթէ երկու կողմերուն ձեռքը գտնուած կարտածողներուն մէկէ ու ելի բլլարուն պահանջը բնականաւ թիւան է, ուց բնականաւ թիւնը կը վճարուի: Իսկ եթէ երկու գտաւար կողմէն և ու մէկը ձեռքը կարտածողիւր չ'ունի, կը յանձնարարուի իրենց որ սեպակաւ թիւան խնդիրնին պարզելու համար ձեռնառն գտաւարանին գլխին:

Յօդ. 27. Կարտածի մը վրայ արդէն տանձդա թիւան գտաւար մէջ, կարտածէն ձեռք քաշելու համար հաշտարար գտաւարանին ինչպէս գտաւարացին որտեղ վճիւ մը անպատճառ անոր ուց կարտածին օրինաւ որ սեպակաւ թիւան բլլար չը նշանակէր (*): Նաեւ արար կարտածը ձգելու վճիւ տալու անձը

(*) Որովհետեւ հաշտարար գտաւարանը սեպակաւ թիւան խնդրոց խորը չմտնար:

Ծ. Թ.

Եթէ անոր սեպակաւ թիւնը իրեն պահանջուին հաշտաւար մը առիկ և կը պնդէ, ուց վճիւ պահանջող գտաւարանին տալն թաւ կտանին իւր գտն խնդիր կը տեսնուի և կը վճարուի:

Յօդ. 28. Իւր կարտածին իրեն վերադարձաւ իւր պահանջող անձը երբ հաստատ երաշխաւոր ցուց տուց որ, եթէ տարաւային անիւրտ ելի, հակառակորդին կրէիւ միտն ու գրկանքը հաստ ցանկ, ուց վերջինին կ'արգիլուի վճի ներքե կողմ անոր այն վրայ չէնք կտաւ ցանկ կամ ծառ անկիւ:

Յօդ. 29. Երբ վճի ներքե կողմ սեպակաւ թիւան վրայ ջատապին կողմանէ չէնք կտաւ ցանկ կամ ծառ անկուած բլլաց, և սակայն հաշտարար տեսնին տալն իրեն գլխին բացաւ գտար թաւ օրինի Նիւնաւոր նկատուի, եթէ գտաւարացին կրկիւր միտար և ձեռքը հանկիւր չաճը հաստ ցանկու համար երաշխաւոր ցուցնէ, տա տաւելն միտնէ մէկ տմիւ ուց միտն պահանջող գտաւարանին գլխին մը ընելու պահանջաւ վճի տարիւր չէնք կամ ծառերը իրեն արտադրաւ թիւան ներքե կը թաւալին: Եթէ երաշխաւոր չկրնայ տալ, իսկ գտաւարար երաշխաւոր տուց, ուց վերջինին կը յանձնուին: Երբ երկու յն ու երաշխաւոր ցուց չտան, վատահիւ և անկողմակող երրորդի մը կը յանձնուին չէնքին ու ծառերը:

Յօդ. 30. Երբ վճի տարիւր կողմ գտնին մը մէկ մասին վրայ միայն չէնք չկտաւ կամ ծառ անկուած բլլաց, միայն ուց մասին նկատմամբ նախարդ քաւածին արտադրաւ թիւնը կը գործադրուի, իսկ մնացեալ մասը նախկին տիրաւոր կը վերադարձուի:

Յօդ. 31. Եթէ վճի ներքե գտնուած հաւ մը պատուր ուց հաւը հերկած, սեպակաւ բլլաց, և բերքը

տաներս ժամանակն ալ եկած հասած ըլլայ. երբ գտաւ խաղաղ բառ օրինի գտար չափի, կը հրամայուի ապրիլն զրա սղին սր բերքը քաղէ, և յետոյ ձեռք քաշէ հալէն:

Յօդ. 32. Եթէ հալը գրաւ սղին կազմանէ, ցանաւ ամ սերմը տակաւին ծրած չէ գեանելն, գտար վատակալ կազմը ապաւ և. եթէ աղէ ցանաւ ամ սերմին տեղ սերմ փոխ կաւաւ, և կամ սերմին արմէքը կը վճարէ, և հալին կը տիրանայ, իսկ եթէ չաղէ աչգոյնը ընկէ, բերքին հասունացան կ'ապաւ, և աչգ տեղ ապա լիւան ժամանակին հալին բերելիք արդար վարձքը (վճարի միտ) կ'առանայ:

Յօդ. 33. Երբ սերմանաւ ամ հալը արդէն կանաչացած է, բայց բերքը տակաւին հասունցած չէ, գտաւ խաղաղ ապաւ և առ երկու միջոցներէն մէկը ընտրելու: Եթէ աղէ հալին արդար վարձքը առանալով՝ կ'ըստաւ, որ բերքը համի, ապա լի աչ ցաւաջիկային ելի իրեն գէմ բացաւ երբ սեղհականաւ լիւան (վէժէկի ք եմ վէժարբի ֆ) գտաւին մէջ անկրաւ ելի, սերմին տիրաջէ բարբ միտան աղէն հասաւ ցանկաւ, իսկ եթէ իրաւաւնք վատակի, միմիայն անոր ցանած սերմը վախաբնեկա համար հաստատան երաշխաւ օր մը ցուց կաւաւ և վէժի տարիկայ հալը իրեն կը յանձնուի:

Յօդ. 34. Հաշտարար գտաւարանէ մը արաւ ամ վճարալիրը սրտաճառարանեալ պիտի ըլլայ, և վճար օր օրինական սրտաճառարան լիւան վրայ կարգադրած ըլլալը ցաւաւ ցուց աւա. լիւանին պիտի կրէ, ներքիք գտաւարանին սրտաճառարան կնքովը կնքաւ ամ և գտաւարին և վճարը գրալ քաղաւ գտրին կազմանէ ստորալրաւ ամ պիտի ըլլայ: Գտաւ վճարը եթէ աչ Էական սրտաճառարանէն գտրի ըլլայ, առ աչինչ կը համարուի. առիկ գտաւ գտին տաւ ալ գտաւ սրին ներառամը ալ պէտք և ցածը կը անօրինուի:

Յօդ. 35. Գտաւ գտաւ սրը տակաւ կը վերաւ գտանայ: Թէ որ վճարն գեկաւ ցաւ մը յետոյ աչ նիտաւին մնացած է, երկու կազմին խնայ կաւաւ և կը յանձնուաւ, որ սրտալ օր վճարը բերաւ համար գտրալ ներկայ ցանաւին, և աչ մասք կաշնալիր մին ալ տաւալը կաւաւ անանց: Իսկ եթէ ընկհականաւ վճարը սրտաւ ամ և գրի տանաւ ամ է, գտաւ սրը անձամը, ցաւաւ և ցաւաւ և և ամենաւն հասկնալի ըլլալու. կերպով ցաւանի ժաղովայ կը կարգայ և կը հարցնէ լի երկու տեք բաւ մը հասկցան, և ի հարկին պէտք եղած բաւ ցաւաւ լիւաներ ալ կաւաւ: Գտաւ կարանցնալ կազմին կը հարկցնէ, որ եթէ վճարը անարդար կը կարծէ, կըրհայ վճարեկ տակաւին գիմկ և լի վճարալիր իրեն հալարգաւ ելէն՝ հալարգման օր մէջը չհաշաւ երալ՝ մինչև ալ օր ժամանակ աչի տաւ աչգ. առիկ եթէ աչգ ընկնէ սրտաւ մ'աւա, պէտք է յիշալ ժամանակաւի ջոյին անձամը իրեն կամ գի գաւաւ միմի միւսիւրին գիմկ — գիմնարով հանկերծ որ եթէ գտաւ վատակալը երաշխաւ սր ցաւնէ, արաւ ամ վճարը գտրալ տաւալայ կերպով (խճրայի մաւ վաքաւ) գտրալը լիւան պիտի գրաւի, տանայ վճարեկ տակաւին սրտաճառարան ապաւաւ:

Յօդ. 36. Գտաւ սրը գտաւաւանին տակն ինչ ինչ մանաւալէաներաւ (Էշի խաղէ) և իրաւեկներաւ. կարծիքը հարցնեաւ և կամ ըլլալ երկու կազմի ներկայաւ լիւան, ըլլալ լի երկու կազմին և լի վիշտներաւ ներկայաւ լիւան տեղի մը յանաւ լիւանը կատարեաւ պէտք կրնայ աշնաւ և առ աչգ սրտաւ մ'աւա: Աչգ սրտաւ մի ալ տակաւին մէջ հրապարակաւ, կը հալարգաւ ի երկու կազմին: Իսկ վերջնական վճարը մանաւալէաներաւ յանաւաւ լիւան արդիւնքը խնայաւ երալ կամ տեղ աչ վրայ քրնհաւ լիւանը կատարաւ երալ ցալը. հաւին կը արաւ ի:

Գոտտոս սրբ կը սահմանէ միանգամայն մասնապէսներստարակիւր վարձքը և վկայներստ իրը ծախք հոտտոցս և իւր գա մարք :

Յօդ. 37. - Երբ Երկա կազմէն մէկը՝ մէջ տեղ հանաւ ամ վաւերացին (սրբանապարս թիւն, մաւրճակ հոյն) ստորագրա թիւնը, զիւր կամ կնիքը կաւանայ և խն չէ՝ կ'ըսէ, հաշտարար գոտտոս սրբ անձամբ անձին և կամ, ի հարկին, իր քարմար գոտտոս իրաւեկ անձերստ ներկայութեան՝ Գոտտոսարս թիւան Օրինադրքին սրբանապարս թիւանց համաձայն՝ ոչ ոք զբերի և կնիքը կը քննէ :

Յօդ. 38. - Չոտտոսով կազմին անիւրստ և թիւան կամ գոտտոսային սրահանջին մերժու կաւն վճիւր՝ գոտտ վաւերաց կազմին և լաւ ամ վկայներստն քարմար գոտտ ամ անհրաժեշտ ծախքերստն և ստորե չիւտտակեայ վճաւարի ծախքին վճարաւ կաւն գոտտոսարստ թիւնն ու կը սրբաւնակ :

Յօդ. 39. - Երբ հաշտարար գոտտոս սրբ մը իրստ և տա թիւան չրջանակին մէջէն եկաւ անցնալ, կամ տա մամուկ կերպով անար մէջ բնակալ մարդոյ կազմէն տեղի սրտ ամ նիս թիւան կամ գրամական փոսաներստ սրտահոտ, կամ անանց կազմ, տաւանաւ ամ սրբաւանակաւ թիւն մը կատարաւ ամ չրջարստն համար՝ գոտտոտանի գիմի հարկ ըլլալ, և հաշտարար գոտտոս սրբ ու ալ աշխտի մամանտ չրջալ, յանձնաւ թիւան չիւտտարս կէն կամ իր ինչքերստն սրտահոտ ամ փոսէն անիւրստ ամ անձը, և թիւ իր բազար սրբարացնալ մաւրճակ մը տնի ձեւքը՝ գալն, և թիւ սր միայն վկայներ տնի, գանանք միտտեղ տաներով կրնայ զիս գովանին միւսիւրին գիմի և թրեն անիւրստ ուլին զոյքերստն, ամբարտաւ սրբանքին և կենդանիներստն ամբարջովին կամ մատամբ նախապարս

չախան արդեւքի (հաճար ինքիւրստի) տակ տանա իր սրահանջիւ Միստիր ուլս մաւք տանապարս թիւն մը զբի տաներով ուլս սրահանջը բնակին ստորագրել և կնիքի պիտի աւալ : Գետալ ուլս սրահանջին տեղի տաւ ուլ զեւքը, երկաւ կազմին տնաւները, և զամ սրահանջին ինչ ըլլալը համաւոտ կերպով բացարարս իլմալիստիւ մը պիտի աւալ, և գոտտոսային պիտի ուլս սրտը, սր հաշտարար տանանին տաւջին նիստին ներկայանալ վկայներով միտալն : Միանգամայն ուլս գոտալն սրն ուլ սրտիւրստ նոյն սրբ ներկայ գանաւ երտն համար կաշնալիւր մ'ալ ստորագրել պիտի աւալ : Այս ձեւ տկերարս թիւնները լրանալէն վերջը՝ Միստիր արդեւքի տակ զրա իր սրահանջաւ ամ զոյքերստն, ամբարքներստն և կենդանիներստն արդիւրստ պիտի ձեւնարկէ, և տաւնք մատնաւ սր տեղ մը ամբարկալով, յատաւ կ վերակայս ի մը ինտմքին տեղի յանձնէ : Եթէ տանց մէջ չաւ տաւ երկը նիս թիւ կան, տաւնք տնաւ ըլլալ ծախքով զոյքարտ գրամը պիտի սրահ : Միւսնայն տանն տանց տեղը եղալ Չոտտոսով կազմը (կամ սրբաւանակ) կանչելով պիտի հրամայէ անար սրտեղ ուր գոտտոսրին ներկայանալ : Եթէ հերկայանալ, իրստ ցակարս թիւան գոտտոսեւքը և արդեւքի տակ տանաւ ամ տպրանքներստն ծախաւ երկը կանխաւ պիտի զեւալ ցանէ կրեն : Ետն անար ուլ սրտաւ ամ սրտ ան համար կաշնալիւր մը ստորագրել կամ կնիքի պիտի աւալ : Եթէ մերժէ տաւ բազրել, պիտի ծանոթալը և իրաւա թիւնը անմիջապէս գոտտոսրին իմայ աւալ : Երբ հաշտարար գոտտոսարար համար, Միստիր ուլս գործին վերաբերեալ բարբ թուղթերը անար պիտի հաւարդէ : գոտտոսրին ուլ տանայ մամանակ անցնելու երկաւ կազմը պիտի լսէ և ինդրայն Լա թիւան մատին վճիւր պիտի սրծակէ : Երբ վէճը մէկ նիստով չկարենայ լուծուիլ, գոտտոս սրբ նախ և տաւջ

Միւսիքին կողմանէ, որչաւ տմ արդեւքին (հոճոյ) մասին որչաւ մ' մը պիտի սոյց. այս որչաւ մը վերջնական և անփոփոխելի է :

Յօդ. 40. — Երբ վերջնական լուծում տուցած դատի մը համար Վճարեկ տառանքին գիծում բլլայ, այդ գտաին որտա իման՝ կանոնաւ որ գտաւորացաւ տմ՝ դատաւորին կողմանէ, Վճարեկ տառանքին խնդրայիքներաւ. ճիւղին նախադաճին պիտի գրկուի (Պայիւ) : Իսկ եթէ վճարեկա իման գիծում չբլլայ, գործեալ կանոնաւոր կողմում պիտի որոճուի ու՛ն նախադատա տառանքին գիւտնը, որոն Էնթաւայ է հաշտարար տառանք : Գտաւ ի բացակայա իման կայացած վճիռներաւ, անոնոյ որտա իման այն տանն միայն կը գրկուի՝ երբ բացակայ վճին գէմ տարկա ի իւն հանկա (ի ի իրաւ) որոճանք բրած չբլլայ և վճիւր վերջնական հանգամանք տուցած բլլայր տաւ գաի :

Յօդ. 41. — Վճառքին բա՛ն վճին մասը որտա՛նաւ կայ հաստ տմին մէկ մէկ վաւ երացեալ օրինակը, գատաւ օրին կողմանէ իմաւան գրաւ տմ և կըրաւ տմ. քարտաւարին միջոյաւ երկաւ կողմանց կը յանձնաւի տանք պէտք է նաեւ կրեն գտաին տառիւին (որտաւ իմայ) իմաւ համարը :

Յօդ. 42. — Վճարեկման համար որաւ տմ մասնաւոր կամիջոյր վճիւր հաղարդաւկաւ հաւեւայ օրէն սկսեալ ա ի մ օր է : Ի ներկայա իման գտար կարանցեալ գտաւոր խաղին ալ այս մասնաւորամիջոյէն կ'օգտուի :

Յօդ. 43. — Վճարեկ տառանքին գիծում րնեկ ուղղակի կողմը՝ իրեն յանձնաւ տմ վերադրեալ վճին օրինակը հաւր տանկալ գտաւոր օրին կամ գիւ գաւաւ մըի Միւսիքին կը գիւմ, և անոր կը յայանն իմ չընդունի իր մասին որաւ տմ վճիւր և Վճարեկ տառանքին յանա իման

կ'ալ Էնթաւակը գալն : Դատաւ որը կամ՝ միւսիքն այն տանն պիտի հաղցնէ իրեն իմ ինչ մասնաւոր տարկա ի իւններ ա՛նի որաւ տմ վճիւր չընդունկաւ. համար : Յետոյ քարտաւարին միջոյաւ գիծում մը րնեկ անձին այս մասին տաւ տմ բացաւորա ի իւնները տանեալրաւ. իմամը մը գրի տանաւ երալ՝ իրեն պիտի կարգացաւ և ստարակը, կըրեկ կամ նշանաւորեկ որաւ ևն : Ասկէ վերջը վճարեկման խնդիրք եղած բլլայր յայանց իրնախապիւ մը պիտի որաւ ի իրեն, որոն մէջ երկաւ կողմին անաւը և գտաին որտա իմային իմաւ համարը նշանակաւ տմ պիտի բլլայ : Այս գիծում մը եթէ Միւսիքին մաւ եղած բլլայ, այս վերջինը, վճարեկա իման խնդրին տանեալրա իման հաւ՝ գտար կարանցեալին կողմէն մատաւ զաւ տմ վերադրեալ վճառքին օրինակը, Վճարեկ տառանք գրկաւկա համար, գտաւոր օրին պիտի գրկի : Այս ձեաւ կըրա ի իւնները բաւ տկան Էն՝ գտար Վճարեկ տառանքին յանա իման բալէն անցրեկ տաւա համար : Միայն իմ երկաւ կողմին ալ յաւ երաւ տմարար վճալն գէմ իրնեց ունեցած տարկա ի իւնները որտա՛նակալ լայիկաւ (չայտալիւ) մ'ալ կրնան վճառքին կցիկ : Այդ որտաւ գալին վերեւ յիշաւ տմ իրնախապիւին մէջ այդ լայիկային միտաւակա ի իւնն ալ պէտք է բլլայ :

Յօդ. 44. — Վճարեկ տառանք գտաի մը յանա ի իւնը միայն իրեն ներկայացաւ տմ իմա գիկաւն վրաւ մէն կ'ընէ : Հաշտարար տառանքներաւ վճիռներն ալ միայն գտաւոր օրին ձեռնհասա իման տեաւեւաւն, և մէկ մ'ալ վճին բաւ Էա իման օրէնքի հակառակ բլլալէն քնձման Էնթաւակը կրնան բլլայ : Եթէ գտաւորա իման եղանակին մէջ պակտաւ ի իւն գործաւ տմ և ալ պաւ կտաւ ի իւնը որպարա իման եղծաւ երաւն պատճաւ եղած բլլայ, նախալէս վճիւր կը քնձաւ ի : Իսկ եթէ ալ

զտկրատ թիւեր անկրատ թիւն մը գործուելու տեղի
ստանաւ ալ չլրացաւ, բայց և այնպէս այս կէտը Վճարեկ
տաւանէն տրուելիք զճախ մէջ բացարդ կերպով ան-
որոշաւ տրուելու է պարզաբար:

Յօդ. 45. Հաշտարար գտաւ որոշեալ տրուած ու-
րաշտ մեկտու մասին Վճարեկ Առեւտրեկ արձակուած
զճախները նոյն տաւանին մէջ է. անպատճառ մ'ալ չենուելու
(խտանիճը գործար) եւթմակայ չեն:

Յօդ. 46. Հաշտարար գտաւ որոշեալ զճախ կը
բեկնուի, երկու տեսակ հետեւներ կրնայ տեսնուիլ:
Եթէ զճախ քննուի մը գտաւ որոշեալ անձեւնորոշ թիւան
տեսակէտէն տեղի տեսնուած է, Առեւտրեկ զճախ քննելով
հանդերձ խնդիրը որ գտաւ որոշեալ անձեւնորոշ թիւան
որոշեալներն ալ պիտի որոշուի. իսկ եթէ քննուի մը Հաշտար-
ար գտաւ որոշեալ զճախն՝ սկզբումը որոշեալի հակառակ թիւ
բարեւոր տրուածաւ է, գտաւ որոշեալ վերադարձուի նոյն
գտաւ որոշեալ, և առ ալ Վճարեկ Առեւտրեկ զճախ խնդիր
կրկին կազմին հաշտարար կրկին թաղարարներն կամ
տեղի այն տաւաններուն որոշեալներուն պիտի չունենի:
Երբ գտաւ վերադարձուի տեսնուելու համար զխնդիր տեղի
տեսնուած, Հաշտարար գտաւ որոշեալ տրուած որ ոչ
բացառաւոր կազմել, բայց այս անգամ
Վճարեկ Առեւտրեկ որոշեալն հարաւորելու որոշեալներ:

ՄԱՍՆ Դ.

Ի ԲԱՅԱԿԱՅՈՒԹԵԱՆ ՏՐՈՒԱՆՎՈՐ ՎՃԱՐԵԿԵՐ

Յօդ. 47. Երբ գտաւ որոշեալ կազմել նշանակուած
որոշեալ գտաւ որոշեալ երեւան չեն, գտաւ տաւանայ կը

պով կը կործանել և կը գտաւ որոշեալ ի նախ, եթէ քա-
տաղով որոշեալ, անոր վառաւոր հաշտարար, գա-
տաւ որոշեալ զնախաւոր չափով:

Յօդ. 48. Եթէ գտաւ որոշեալ համար որոշեալ տը-
որը գտաւ կրկին տը կազմել է որ կը բացարդայի, գա-
տաւ որոշեալ գտաւ որոշեալ մէջտեղ համար գտաւ ի բացա-
կաշտ թիւան կը տեսնել և կը զճախ:

Յօդ. 49. Երբ մէկը իրեն զէմ տեսնուի ի բա-
ցակաշտ թիւան զճախ տեսնուած, այս զճախ իրեն հա-
շտարարելու յետագայ որոշեալ տեսնուած մինչեւ հինգ որ,
անոր զէմ Առեւտրեկ յարաւորներն (իւրաքանչեւ,
opposition) իրաւունք տեսնուի: Այս բան, զճախ-
կա թիւան զխնդիր, պարզապէս չափ տրուած կա-
շտաւ, Հաշտարար գտաւ որոշեալ կամ զիւրաքանչեւ մի-
տի թիւ բերանայի զխնդիր թիւով կ'ըլլայ: Այն տը-
րազային զխնդիր թիւովն՝ տարեկ թիւն յարաւորնե-
րուն մասին՝ իրեն տեսնուի մը կը տրուի, և եթէ Մի-
տի թիւ է որ զխնդիր կազմել է, տարեկ թիւան տեղի
տեսնուած բացակաշտ թիւան զճախ խնդիր Հաշտարար գտաւ
որոշեալ կը զրկուի, և այնպէս այն որոշեալն Գ. մասին
մէջ բացառաւոր տը կաշտակաւ գտաւ անգամ մ'ալ կը
տեսնուի:

Յօդ. 50. Առեւտրեկ թիւան զխնդիր եթէ գտաւ
վառաւոր անգամ, հաշտարար ի բացակաշտ թիւան իրեն
զէմ կազմել գտաւ ծախքերը գործելու ինք տեսնուի.
պարտաւոր է:

Յօդ. 51. Առեւտրեկ թիւն համար եթէ երկրորդ
անգամ ալ գտաւ որոշեալ որոշեալ ներքայ չափունի, իր տ-
արեկ թիւն կը մերժուի և հաշտարար զճախ կը վերա-
հաշտաւորուի: Այս վերջին զճախ զէմ այլ ևս նորէն
տարեկ թիւն չենդաշտուի, և այս կերպով տրուած

ի բացակայութեան վճիռը՝ երկու կողման ներկայութեամբ որոշած վճիռ այժ կ'առանայ: Ասել, դատաւար-կութեան տէրը այս դատաւարանին բոլոր ծախքերն ալ վճարելու կը պատասխարտուի:

Յօդ. 52. — Դատաւարան մը տեւումով պահանջ, դատին երկու կողմերուն նպատակներու և դատի չեղումով որեւիցէ անձ, որ նախ դատին իրեն հետ ալ տարնչութիւն ունենալուն վատահ և, ինքն ալ նախ դատաւարանին միջամտելու ըլլալու. ինչպիսի կընայ ընել: Դատաւարանն ալ բոլոր պարտաւորութիւնները որոշում կ'առնուի: Երկու հակադրող կողմերն իրենք իրենցով, ալ կրնան որոշահանել որ երրորդ անձ մ'ալ մասնակցի դատին: Դատի մը միջամտելու ըլլալու պահանջը բոլոր կանոնի դատար տեւող դատաւարին բերանացի յայտնելով կ'ըլլայ. և մինչեւ դատաւարութեան վախճանը, երբ ալ ըլլայ, կրնայ տեղի ունենալ:

Յօդ. 53. Քաղաքացիին դատարանն մէջ դատին մասնակցի չեղող որեւ անձ, երբ տեւումով որ Հայաստանի դատաւարին արձակած վճիռ իր իրաւունց բանաբար մ'ենթադրել, կրնայ ինքն ալ այդ վճիռն զեմ տարելութիւն յարաջանել: (Ասոր կ'ըսուի առաւելութիւն երրորդի մը կողմ. իմիջաց իւր դայր):

Յօդ. 54. — Դի մը կողմն ակզբնական (տալի) տար-կութիւնը վճիռը արձակող դատաւարին բերանացի զիմում կ'ընելով և բացատրութիւնն առաւել կ'ըլլայ. իսկ դատաւարի մը կողմն, դատի մը քննութեան պահանջն երբ որեւ դատաւարն արձակուող տարձակումով վճիռ մը մէջ բերուի, և այդ վճիռն զեմ տարելութիւն ըլլայ երրորդի մը կողմն, այդ միջամտելու (վարի) տարելութիւնն ալ նախ վերջին դատար քննող դատաւարին կը մատուցուի:

Յօդ. 55. — Հայաստանի դատաւարանն արձա-

ժամ վճիռներուն զեմ յարաջանած երրորդի առաւելութիւնները՝ 28 յարաջան համաձայն երաշխաւոր պարտաւարձ չեն կրնար այդ վճիռներուն տաժառակաց զործադրութիւնը առաւելել (*):

Յօդ. 56. — Քաղաքացիին Դատաւարութեան Օրինադրքին մէջ յիշատակուած օրինական պատճառներէն մէկը եթէ, դատութիւնն ունենայ, դատաւարը կամ հակառակ կողմը՝ դատաւարին անձին զեմ տարելութիւն հանելով՝ կրնան մերժել զինքը այդ դատին ձեռնամուխ ըլլալէ: Այդ պարտաւորութիւնն այդ մասը պահանջողը մը պէտք է մատուցանեն դատաւարին նախադատ տեւողի նախադատին: Նա ալ անոր վաւերացնող մէկ պատճենը անմիջապէս դատաւարին պիտի հաղորդէ: Այս վերջինին ապա իր պատասխանին վրայ ընդհ. դատաւարանին վրա որ կարծիքը տեւուելով՝ դատարանը լուրջութեամբ պիտի քննէ և այս մասին իր որոշումը պիտի առնէ: Եթէ, դատարանը ընդունելի համարի որոշումը, դատաւարին դատարանին նախադատը կամ անձամբ տեղ ոչն վրայ երթալով դատար ինքը պիտի տեւում, և կամ դատարանին անդամներէն մէկը պիտի յատկացնէ այդ բանին:

Արդեւ պահանջ է որ այս տեսակ պահանջ մը եթէ դատաւարանին կողմն տեղի ունենայ՝ դատի երկուքն տաժ, և եթէ, ճատաւարին կողմն զայ, անոր դատաւարութեան մասնակցն տաժ մէջտեղ դրուի: Դատաւարին անձին զեմ հանումով տարելութիւնը երբ մերժուի, այդ ինչպիսի յարաջանողը 50 դր. էն մինչեւ 200 դր. տուգանք վճարելու կը պատասխարտուի: Դատաւարի մերժման մասին որոշում վճիռը որեւ վերաքննութեան կամ քննման ենթակայ չըլլալով վերջնական է:

(*) Պատճենին մէջ գրուած է 22րդ, որ վերադառն է:

Մ Ա Ս Ն Ե.

ՊԱՏՎԱԿԱՆ ԴԱՏԵՐՈՒ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ԵՂԱՆԱԿԸ

Յօդ. 57. Օրինադրանքային իրավունքը (փառանք) և ներկայ օրենքին Բ. մասին մէջ յիշատակ յանդանար-նեւրտ (ճիւնհա) վերաբերեալ գտակրան գտաւար-րութեան եղանակը, մանաւանդ երկու կողմին և վիտ-նեւրտն ստանա կոչու երան և գտաւարտանին սկզբը-նաւարտ իրան ինչ կերպով հարցաքննու երան մասը քաղաքային վեճերու գտաւարտ իրան ներառամբ առն օրենքին մէջ գծուած կանոններան միեւնոյնն են : Միայն իւր քաղաքային (տաւաւարի երն) վեճերու գտ-տաւարտ իրան մէջ ցոյց տրուած հաշտարարտ իրան փորձը, հակառակորդ կողմին երկու մ տարան, ինչպէս նաեւ վկայներան ճանապարհի ծախար կանխիկ գանձու ե-րան զրտ իրանը պատմական գտաւարտ իրան մէջ չեն կիրարկու իր : Դատաւար պատմական գտակրտ մէջ—բլլա՛յ պատմաւարտ տրարքէն միտուած և միտ-տուց հտտուցում պահանջող անձին գիմումին վրայ, բլլա՛յ գտակրան պահանջու իրտաւարտ իրան ունեցող զիւղախումբին միւտարին կամ տեղական տախիանու-թեան պահանջաներան, և կամ գիւղին կամ իտղին ճերայ ժողովին կողմէն զրտսը կամ բերանուցի տր-ուած տեղեկութեան վրայ—գտաւարտանի կը ձեւաւարկէ : Նմանապէս միտու ուղ անձը՝ տանց հաշտարար գտան-ւարին զիւղախումբը ուղեկրան տրակրա՝ ուղեկի տեղաւն միւտարին գիմելով իւր գանդար և պահանջը՝ յայտնելու տղտա է : Այս պարտաւարին գանդարտղին գտա պահանջեւրան տանապրտ իրանը և վկայներան

տրաւ իր և տանց վերաբերեալ իտղթեւրան պատ-քաւարտ իրանը, քաղաքային գտակրտ մասին ներկայ օրենքին 10 յօդուածին համաձայն, միւտարին և իր քարտաւարին միջոցաւ կը կաւարտ ին : Պատմական գտակրտ մէջ ուղ վկայներան տրմանահաւտաւ իրան խնդիր Պատմական Դատաւարտ իրան օրենքին տրտ-մապրտ իրանց համաձայն կ'որոշու ի :

Յօդ. 58. Նախարդ յօդուածով յիշատակեալ տր-քաղաքներան մէջ Միւտար անմիջապէս տմրտաւանեալը տր տաջե բերել տալով՝ գանդարտղին գտա պահան-ջեւրան տանապրտ իրանը իրեն կը կարգուց և տար ինչ պատաւարան տալիքը, և իրեն ինչպտաւ վկայներ տնեւար կամ չ'ունեւար կը հարցնէ : Յետց քաղ-տաւարին ուղ մասին տանապրտ իրան մը պարտա-տել տալով տարապրել, կնքել կամ նշանապրել պիտի տուց իրեն, և անար կցելով նաեւ գտաւարտղին բաղարին տանապրտ իրանը երկու քն ուղ գտաւարին պիտի յղէ : Նա ուղ գտաւարանին տալին նաւին պիտի հրտ իրէ եր-կու կողմը և վկայները :

Յօդ. 59. — Եթէ տմրտաւանու իրանը գտաւ իրան նան յանդանար մը վրայ կը գտանուց, գիւղախումբի Միւտար տմրտաւանեալը հարցաքննելու ետքը, երբ տանել որ անար ուղ յանձանքը գործած բլլարան են-թաւարտ իրանը մինչե տախճան մը հտտաւարտղ նշան-ներ կան, տմրտաւանեալը տմումնուց կերպով կրնուց տրղեւարտել բնել, և եղեւթ իրանը անմիջապէս հաշ-տարար գտաւարին իմուց կաւուց : Այսու տմեւարին-Եթէ տմրտաւանեալը նոյն գտաւարտղին բնակիչներէն է, և գտաւարտղին մէջ մշտակուց բնակաւարը մը (Իրտմէթ-էլեւհ) ունի, երբ գրտմական վարկի տէր երաւիտաւար մը ցոյց տար, բլլուց և կամ զրտմ տանուց գնէ, տր-

գերաբաժնի ըլլալէ անորոտնաւ կ'ազատուի : Երաշխատու-
րութեամբ արձակուի իր թէ՛ ինքր ամբաստանեալը կրնայ
պահանջել և թէ՛ ազգականները և բարեկամները : Տա-
լիս գրամական տանուլին չափը , ինչպէս նաեւ ցոյց
առնելի երաշխատարին վարկի տառիճանը , զիս գախար-
քին ժողովին կազմանէ կը գնահատուի և կը վա-
ւերացուի : Արեւելեան պարագայի մէջ Միւսիքը ամբաս-
տանեալը արտաքին յարաբերութեան թէնէ չ'կրնար գրել :

Յօդ. 60. — Գողցաւ ամ կամ թաքցաւ ամ զպարբեր-
երեւոյն հանկու համար զիս գախարքին Միւսիքը իրաւունք
ունի տառիճանեալը միջոցաւ , և զիս գին կամ թաղին
ծերաց ժողովին երկու հաղիի ներկայութեամբ , ամեն
տեսակ խաղարկութիւն ընել ապա : Այդ պարագա-
յին այդ խաղարկութեանց խնդ կերպով տեղի ունեցած
ըլլարուն մասին տառնադրութեան մը պատգամատու կրա՛մ
տառիճանական պաշտօնէից և ներկայից տառարարից պիտի
սրտի , և զտառին սրտութեան մէջ գրուելու համար
Միւսիքին յանձնուի :

Յօդ. 61. — Երբ հաշտարար գտաւ որ յետ գա-
տառանի ամբաստանեալին բանադրութեան վճար
եթէ ամբաստանեալը արդէն արդեւաբանէ կ'զգած է , ա-
նոր ի հարկին արձակուամբ , և կամ եթէ տառնադր զիս
գախարքին միւսիքին հրամանաւ արձակուած է , ինքր
այդ արձակման հասան ըլլալը , կամ ընդհանրապէս այդ
արձակուամբ արձան չտանելով ամբաստանեալին բան-
ադրութեան սրտած ըլլալը միւսիքին տառն պիտի
ձանուցանէ : Կանխադէպ եթէ ամբաստանեալը գրամա-
կան տառանքի գտառարարութեամբ ըլլայ , և չուզէ կամ
չկարողանայ սրտնալ տառանքը վճարել , Պատմական
Օրինադրքին 37 յօդածին համաձայն խաղարկար
Սամ. լիւրայի և անոր տառարարութեան վախարկէն մէկ

մէկ օր հաշտարար ամ գանքին արքանա թեան համե-
մաւ կրելիս բանադրութեան վճարն ալ պիտի սրտէ և վճար :

Յօդ. 62. — Հաշտարար գտաւ որ վճար հաղարկած
ժամանակ միտնադրութեան անոր վերաքննելի կրա՛մ վճարին
տառնէն բեկանելի ըլլալը յայտարարելով , եթէ կ'ուզէ
անմիջապէս զխմամ ընել , եթէ ո՛չ վճարին հաղարկութե-
ան տառնէն միտնէ ալ օր տառն այդ միջոց ունենալը գա-
տառարարեալին պիտի ազգարարէ : Եթէ յանցաւոր ան-
միջապէս օրինական այդ զխմամ ընելու պէ , իս պահան-
ջը տառնադրութեամբ մը զրի տառն կրա՛մ վերաքննու-
թեան կամ վճարեկման իրաւապահ մը պիտի սրտի
իրեն : Յետոյ գտաւ որ հրաման պիտի ընէ յարառարարին
որ գտաին սրտութեան վերաքննելի գտառարանին կամ
վճարեկ տառնին զրկէ , վերաքննութեան կամ վճար-
եկութեան զխմամ կ'զգած ըլլալը նշանակելով : Կանխակ
եթէ գտառարարութեամբ ընէ , և կամ սեւ բարձրագոյն
գտառարանի զխմամ ընելու կամքը չունենալը յայտնէ ,
չարձեալ միտնէ ալ օր տառն է այդպիսի զխմամ մը
կատարելու :

Յօդ. 63. — Անձնական գտառարանն ալ վճարին զե-
կուցաւ մէն միտնէ ալ օր կարող է իր կազմէն անոր
վերաքննութեան կամ բեկանու մը պահանջելու : Իր անձ-
նական իրաւունքին տեսակէն :

Յօդ. 64. — Վերաքննութեան կամ վճարեկութեան
պահանջող կողմը զիս գախարքին միւսիքին զիմեկով պի-
տի յայտնէ թէ՛ իս գտաին վերաքննութեան արձակուած
գտառարարութեան կամ անարարութեան վճարն ար-
շարացի ըլլալուն համադրութեամբ չէ , և անոր նորէն յանու-
թեան ըսել անցնուի որ պահանջել : Միւսիքը պիտի
հարցաւորուի զինքը թէ խնդ օրինական պատճառներ
ունի ալ այդ յետոյ պահանջը պարտաւորապէս տառնադրու-

խիւն մը պատարասեց եւ վաւերացնել պիտի տայ յարա-
տարներն : Անկէ վերջը երկու կողմին տնտեսը եւ մա-
կանուոր, նաեւ խիտ համառօտ կերպով վճախն էս թիւեր
պարտանակող Վերաքննութիւն կամ Վճարեկամ մ' պա-
հանջեալ իրմա խաղէր մը պիտի տայ, որուն ներքեր
թուակում եւ տարապարտ թիւն գրած պիտի ըլլայ : Այս
կողմանէ վերադրեալ տանտապարտ թիւեր անմիջապէս գա-
տաւորին պիտի գրէ : Նա ալ գալն գտալն պարտ-
թուային մէջ գնելով եւ անոր վերաքննութեան կամ վրճ-
արեկման ենթարկուելէր բացատրելով ձեռնհաս Վե-
րաքննիչ գտաւարանին կամ Վճառչին՝ տանտնին նախա-
դահին պիտի գրէ :

Յօդ. 65. — Վերաքննութիւն կամ վճարեկամ մ' պա-
հանջեալ համար նախարդ յօդաւորներով բացատրած
ձեւակերպութիւնները բաւական են գտար բաւ ինք-
եան Վերաքննիչ կամ Վճառչին՝ տանտնին քննութեան
ենթարկելու : Երկու կողմն ալ իր վերաքննութեան
եւ վճարեկման պահանջէն գտաւ կրնայ նաեւ սա ալ
իրեն օրինակման փոփոխութիւն պարտանակող ըլլիմա մը մա-
տաւորանել, ինչ որ վերադրեալով իրմա խաղէրին
մէջ պէտք է չիլալ :

Յօդ. 66. — Եթէ Վճարեկ տանտնին գիմա մ' ըլլայ,
այն տանտնին ապրտապարտ ճիւղին կողմանէ հետեւե-
լիք ընթացքը ներկայ օրէնքին 44 յօդաւորին մէջ բա-
ցատրած ընթացքին միեւնոյնն է : Հաշտարար տանտն-
ներէն որոնք վճախները՝ գտաւորին ձեռնհասութեան
տեսակէտէն, եւս եւ որոնք վճախն օրէնքի անհամապա-
տասխման ըլլալէն, նմանապէս հաշտարար տանտնե-
րուն վերադրեալ գտաւարտութեան եղանակին հետե-
ւած չըլլալէն ջնջման ենթարկուին :

Յօդ. 67. — Հաշտարար գտաւարաններէ որոտտան-

տած վճույց գէտ Վերաքննիչ տանտններու տալիս գա-
տաւարտման կանոններու զանցատու թիւան տեսակէտէն
բարեցտած տարկութիւնը պէտք է որ միմիայն ներկայ
օրէնքին հակառակ զարծալով թիւն կատարուած ըլլալուն
վրայ կայանան : Այն տանն նախարդ վճիւր եղծուելով
(ֆէւր) Պատմական Դատաւարութեան Օրէնքին պա-
հապարտութեանց համաձայն նորէն գտաւարտան տեղի կա-
նենայ :

Յօդ. 68. — Երբ պատմական գտաւ մը մասին ար-
ձակուած վճիւր միայն վճարեկութեան ենթակայ է,
եւ անձնական գտաւարտային ինքաւոր փոփո-
քիմա թիւն եւ որ եւ է գրաւակման հատուցում վճարած
է, տաժամանակեայ զարծալութեան կը գրաւի գտա-
ւարտէն երաշխաւոր տանտերով (*):

Յօդ. 69. — Հաշտարար գտաւորին պատմական
գտաւար մասին տաժամ վճիւր Վճարեկ տանտնէն ջն-
ջու երաւ պարտապարտ գտաւոր պարտութեան վճիւր տա ալ
գտաւորին կը վերադարձուի, որ գտաւորին ջնջման նը-
շտակ եղած կէտէն առջին մնացած մասը նորէն կը
քննէ :

Յօդ. 70. — Հաշտարար գտաւորներուն քնն-
արանքներու (ճիւղնա) ինքզնիք մասին արձակած վճիւր
ները կը վերաքննութիւն ալն նախանակման գտաւարանէն
որոյ ենթարկեալ են նայն հաշտարար գտաւորները :

(*) Որպէս զի եթէ յետոյ ջնջուի վճարեկ տանտնէն,
այդ գաւառները կարելի ըլլայ ետ պահանջել Ս. Թ.

ՄԱՍՆ 2.

ՎՃԻՌՆԵՐՈՒ ԳՈՐԾԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

Յօդ. 71. Գտար վատակող կողմը զիս գտնա մըին միտերին գիտելով ձևարար անհրաժեշտ ձևապատկեր անոր պիտի ներկայացնել, և անոր գործողութիւնը և առ այդ հարկ եղած իրմտ խաղերը պահանջէ: Միտերը այդ մտտին գործողութիւնն պահանջի տառնադրութիւն մը պատարաստելով, գտար վատակողին տարնադրել կնքել կամ նշանադրել պիտի առջ: Զետեղ անոր պիտի յանձնէ գործողութիւնն պահանջի իրմտ խաղեր մը կնքում և վրան իմտակնն զրաւ ամ, որոն մէջ նշառ նակում պիտի ըլլայ նաեւ մաստաղում վճարողին իմտակննն ա իմտահամարն ալ:

Յօդ. 72. Միտերը երբ տեսնէ որ վճարն զէմ տարելութիւն հանելու կամ վճարելութիւն ձևարարելու համար որոշում մասնակցութիւնը անցած է (այսինքն վճար վերջնական եղած), գտար կործնական կողմը կանչելով վճար յատարակում գործողութիւն պիտի յարդարէ զինքը: Երբ այս վերջինը վճարն զէմ տարելութիւն հանած ըլլալը հաստատուել իրմտ խաղեր մը յաջող տալ, վճարն գործողութիւնը ետ կը ձգուի: Իսկ եթէ վճարելման գիմած ըլլալը յաջող տալ իրմտ խաղեր մը ներկայացնել, միտերը գտար վատակող կողմը հրաւիրելով, պիտի տառնադրել որ եթէ կ'ազէ վճարն գործողութիւնը, պատասխար և վաւերական երաշխարար մը յաջող տալ: Առ այս որոշելիք երաշխարարողի կը բաւէ որ զիսդին կամ իմողին ձեւաց մոլորէն վաւերացնալ ըլլայ:

Յօդ. 73. Երբ զիս գտնա մըին մոլորութիւն տրաւ անոր կրաշխարարութիւնը ինքնակաշխարար, կամ վճար կրաշխարարութիւնը վճարն զէմ տարելութիւն (իմտարար) ըլլած կամ վճարելութիւն պահանջած չ'ըլլայ, զիս գտնա մըին Միտերը նաեւ պարտականին ազգարարողի մը (իմտարար-նամ) պիտի զրկէ, որոն մէջ վճարողին մէջ յաւատարարութիւն երկու. կողմին անտեսները, գտարն էտ իմտեր և վճարուելիք գտնա մըին յանտարարութիւնը միտա մի յիշուելով, 48 մասնակցութիւն կամ միտն սրտարար հաստատուելով պիտի յանձնարարութիւնը, և հակառակ սրտարարողին իւր շարժումն տառնադրելով արդելքի տակ զրուելով և ծախու. հանտ ելով պարտարար հաստատուելու ինտադատուելիքը իմաց պիտի արտի: Ոտակականութիւն պաշտանման այս գեղարարողիքը — եթէ գտար կործնական ըլլալը չ'ըլլալը զանեւ — անոր տունը բնակող բնականայր անդամներէն մէկին պիտի հաղարկէ, և եթէ մինչեւ 48 մամ իւր պարտարար չ'վճարէ՝ անհրաժեշտ շարժումն ինքնակաշխարարութիւն մէջ ծախուելով պարտարար վճարուելիքը բերանադրել կերպով ալ պիտի իմացնէ: Երբ ստակականութիւն պաշտանման այս գեղարարողիքը վճար կրաշխարար անձին կամ անոր բնականայր անդամներէն մէկուն հաղարկէ, այդ բանը հաստատուել և հաղարկում անձին տարադրութիւնը, կնքելը կամ նշանադրելը կրաշխարարութիւն մը պիտի տանէ, և անոր մէկ օրինակն ալ տանելիքը պիտի հաղարկուելու. համար միտերին յանձնէ: Եթէ պարտականը մերմէ իրմտ խաղերը տարադրել կամ նշանադրել, և կամ տանը գտար վաւերելով տակականութիւն պաշտանման տանէն ներս չ'տանուի, ապա պաշտանման 11րդ յօդումին վերջին հաստատմանը համեմատ վարուելով առ այս տակնադրութիւն մը պիտի պատարաստէ և մէկ օրինակն ալ պահան-

Հասկերին որտեղիս համար միտերին պիտի լինեն:

Յօղ. 74. — Երբ պարտականք ուղղարարապէս իրեն հաղորդու եղև կամ տանապարս թեան դրու եղև մինչև 48 ժամ պարտքը չ'մտար, միտերը՝ տախկանական պաշտօնեայ մը: հետո տնկնալով զի գախարին գրտ-
զիրք և բառականապէս այլ տախկան կամ ժանտար-
մա՝ պարտականին բնակավայրը պիտի գրէ: Ասանք՝
մախիտար և խմամբ կամ քահանայն ու միտին տա-
նելով՝ ի ներկայութեան անոնց գտնապարտեալ պարտա-
կանին հարժան ինչքերուն տրուելիք տակ գրու երա գոր-
ծալա թիւաները պիտի կատարեն և տանապարս թիւն
կազմեն: Երբ գրուի տակ գրու եղիք տարանքին գրտ-
նուած սեպը ժանալ, տրուելուին, տախկանական պաշ-
տօնեան գտար բանալին և եթէ չ'բանան, գտալ
կարելով բանի ներս մանկիքը երեք անգամ շարժի
ձախով պիտի ուղղարարէ: Եթէ այս կրկնակի ուղղա-
րարութեանց հետեան գտար գործեալ չ'բացուի, տա-
խկանական պաշտօնեան կոչու թիւնը տանապարս-
թեան մը նիս թ ընելով ներկայներուն տարապէս պիտի
տալ: Յետոյ երբ սկսնի որ գտար բանալով մը բանա-
լա հետք չկայ, գալն կտարելով ներս պիտի մանկ:

Յօղ. 75. — Ինչքեր տրուելիք տակ տանապարս
պահան տախկանական պաշտօնեան իրաւունք տնի
կանայի սեան գործածութեան յատուկ գոյքերը մէկ
կազմ գնելով, ասանք բոլոր սենեակները և պահարան-
ները բանալա: միայն թիւ մէկ պարտականին և մէկ տ
բնասանքին անգամներուն վրան գրու իր խոսարկելու-
իրաւունք չունի:

Յօղ. 76. — Գոյքեր տրուելիք տակ գնալ տախկան-
նական պաշտօնեան երբ պարտքի մը հաստցման բա-
ւերաւ հախ գոյք տրուելիք տակ գնի, ուղղարարուն

մանրամասնութիւնը, որքանութիւնը և յատկութիւն-
ները, տակ և արժամ ձեւապարտներուն՝ եթէ կան՝ ծան-
րութիւնը, բերքերուն և արմարներուն և այլ տանեց
նման տարանքներուն անտակը կշիւքը և քանակը որտե-
ղիկ ցոյց տալով տանապարս թիւն կամ տեղեկապիւ-
մը պէտք է պարտատէ:

Յօղ. 77. — Եթե՝ պարտականին իր անձին և իրեն
բնակարանից ելող բնասանքին անգամի վերաբերեալ
կազմածները, նշանակա պարտականին զեղեարայն և զե-
րեկան հաղանիք մէկ մէկ ձեւք գլխաւոր, յետոյ կրտ-
նական պարտաւորութեանց կատարման համար պէտք
ունեցած կա՛ն կարտան, նաեւ պարտականին և բնաս-
նիքին գործածութեանը անհրաժեշտ եղած խոհանայի,
սեղանատան և բազմիքի սարաններ չեն կրնար տրուել-
քի ներքեւ տանալի:

Միայն թիւ ՄԷՏԷԼԷԼԻՆ ՅԱՅԻԿ յօդուածին վերջին
հաստատար այս մասին պէտք է նկատուութեան տա-
նել (*):

Ասանցմէ գտար հանգերձները, կա՛ն կարտանները,
պերճանքի վերաբերեալ գործիքներն ու գոյքերը, գոհա-
րեղէնները, անտան գարկերը և բնոհանրապէս հան-
գատուածութեան միայն ծառայող ինչքերը տրուելիք
տակ կրնան տանալի:

(*) Ահաւասիկ ուղղարար հաստուածին տրամադրութիւնը. սերբ
պարտականը թանկագին զգեստ մը ունի և կարելի է իրեն անկէ
պարզ զգեստ մը հագնիլ, թանկագին զգեստը ծախուելով անոր
գնովը ձեռք մը ածան զգեստ կը գնուի իրեն համար և աւելորդ
ստակը պարտքին ի հաշիւ վար կը դրուի նշանակա եթէ տարանքի
մը մէջ կը բնակի, և անկէ աւելի պարզ (կամ փոքր) շէնք մը կը
բաւէ իրեն բնակութեան, տարանքը ծախու գրուելով իրեն
բնակութեանը բաւարար շէնք մը կը գնուի և աւելցած դրամը
պարտքին ի հաշիւ վար կը դրուի:

Բ. Պարտականին՝ իրեն ստորագրելին կամ արտահանին վերաբերեալ գրքերը:

Գ. Պարտականին արձևափն կիրառաթիւներ անհրաժեշտ եղող գործիքները:

Դ. Պարտականին պաշտօնական զգեստները և անոնց յարակից մասերը(*):

Ե. Երկրագործին մշակական գործիքները և սերմնային:

Ղ. Պարտականին և բնասանիքին անդամներուն տանել տալիս ամբարները ստորական եղած տեղերը՝ մէկ տանտան, իսկ ամբարջ ձմեռուան համար ամբարտիկը անհրաժեշտ եղած տեղերը՝ ամբարջ ձմեռուան պաշարը (տակիր) և փակիրը:

Լ. Պարտականին երկրագործութեամբ իւր արձևաւոր հայկաթիւր համար պէտք ունեցած կենդանիները, ինչպէս, եղ, կով, ձի, գամէշ, ցորի և էշ, նամանակ իւր տարատախ համար մէկտ. մի ունեցած մէկ կովը, կամ մէկ գամէշ, կամ մինչև 6 ցորորը կամ այծը, ինչպէս նաև անոնց անդեման պէտք եղած կերն ու խոտը չեն կրնար արդէլքի տակ տանուիլ(**):

Ը. Ամուսնան ստացողներուն՝ օրէնքով սրտած չափէն աւելի ամուսնանի մասը(***):

(*) Թէև հոս յիշուած չէ, բայց Մէճէլէին վերաբերեալ յօդուածին համեմատ, եթէ պարտականը պաշտօնական արարողութեան համար, օրին, ոսկի կամ Թանկարժէք Թուր մը ունի, որուն տեղը կրնայ դարձածուիլ պարզ ոսկեղօծ Թուր մը, Թանկարժէք թուրը կրնայ ծախուիլ, ոսկեղօծը դնուիլ, և ստակին տարբերութիւնը պարտքին յատկացուիլ:

Ե. Թ.

(**) Անոնցմէ են նաև իշտողաններուն և Զորեպաններուն գործաները ուղտապաններուն ուղտերը, որոնք Դ. բացառութեան մաս կրնան համարուիլ. նոյնպէս սպլտապաններուն սպլտերը և ինչ նոյն

(***) Այդ չափը սովորաբար քառորդն է:

հայն

Թ. Պարտականին պաշար զանաւոր և կամ արտահանողին փոքր գրեւած գործարաններուն, սպաներուն, զինուորներուն և միւս պետական պաշտօնականներուն ամուսնանք չկրնար արդէլքի տակ գրուիլ, և եթէ տառջուց զրոտմէն, արտահանողին տեւողութեան միջոցին ի հաշիւ պարագի սր և է տակ փար չկրնար գրուիլ անոնցմէ:

Այն յօդուածը պէտք է նայնաթեամբ զրոտմէլ յայտարար արդիւման տանապարսթեանց վերա, և արդիւման գործողութիւնները սխալէն առաջ պարտականին, կամ անոնց տեղի ունեցած միջոցին՝ անոր բնասանապարսթեան կարգացուի:

Յօդ. 78. Արդէլքի գործողութիւնը կատարուած իրարաւ մասին զրոտմ տանապարսթեան պէտք է անարագբն զայն գործողութիւն տախիւնական պաշտանան և անոր բնկերողութիւն պաշտանաները, նաև ձերայ ժողովէն ներկայ զանաւորները: Այդ տանապարսթեան երկու օրինակը հանուելով մէկը տարաներաւ տիրաջը (կամ պարտականին) ձեռք պիտի թողուի, միւսն ալ տանելիքին տիրաջը պիտի յանձնուի: Իսկ բնասողը պիտի զիջախաւ միւս տիրին պիտի յանձնուի:

Յօդ. 79. Պարտականին ձեռքը թողուած տանապարսթեան օրինակին ներքեւ իրը ծանօթութիւն պիտի գրուի սր՝ եթէ պարտականը արդէլքան թուականէն միջոց հինգ օր պարագը չհաստատան, արդիւմալ տարանները պիտի ծախալին և եթէ այս մասին բակիր մի ունի պէտք է այն ժամանակամիջոցին զիջախաւ մի տիրին զիմեղով հասկցնել:

Յօդ. 80. — Երբ տախիւնական պաշտանայն բոտ օրինի արդէլքի տակ տանուիլք սրէլ զայք կամ տարանք չզանայ, ատոր համար ալ տանապարսթեան մի

պիտի կազմէ և անոր բնադիրք մի տիրին յանձնելով մէկ օրինակն ալ պարտադրանքին պիտի տալ:

Յօդ. 81. Մտնալ հանաւելիք գոյքերը կտրելի և գածին չափ մէկ կամ աւելի տնտեսներու մէջ տախիւսներով, զոսր տախիւսներուն պաշտօնեային, մտխիւսբին և ներկայից կազմանէ պիտի կնքուի: Եթէ տպրանքին տէրը երաշխաւ որ մը կտրենալ տալ, վերադիւնալ կնքալ տակ տանաւ տմ տպրանքները, ինչպէս նաեւ կնքալիք կտրելի չկաւ տպրանքներն ու կենդանիները (մինչև ծախս հանաւում օրը) պահելու համար տախիւսներուն պաշտօնեային կազմանէ, իրեն պիտի յանձնուին: Եթէ չկրնայ երաշխաւոր ցոյց տալ՝ վարձար իւր վրայ բլլալու պաշտօնաւ՝ տանց հսկելու համար պահապան մը պիտի կարգուի: Միայն՝ եթէ չաւաւրաւ կէր տպրանքներ կան մէջը, անոնք անմիջապէս տնաւ բլլալ ծախսելով՝ զրամը յետագայ չալաւ տմին արամուզրաւ թեանց համեմատ ի պահ պիտի զրաւի: Արդեւքի տակ տանաւ տմ տպրանքները՝ երաշխաւ պաւ թեամբ պարտականին պահպանաւ թեանը յանձնաւ երա պարտաւային, երբ տպ տպրանքները տանց վտանգելաւ տնեցմէ օգտաւ յապկ կտրելի է, պարտականին ներկի է իւր պարենաւ սրմանը զօրծածել զալին^(*):

Յօդ. 82. — Արդեւքի տակ զրաւում և զրի տանաւ տմ զրամները յատկի մը մէջ զրաւելով և տախիւսներուն պաշտօնեային և ներկայից կազմանէ կնքաւ երալ՝ ծախսելիք տպրանքներէն զոտցաւ տաակին վրայ բարդաւ երա համար զիս զախաւ միւրի պիտի տիրին: պիտի յանձնուին: Ամեն պարտաւային մէջ՝ արդիւնան զօրծաւալ թիւնը պարտականին համար քիչ արմէր աւնեցալ և ծախաւ երբ անալ

(*) Օրինակ. արդիւնաւ օշխարին կաթն

համար աւելի չաճաւ որ եղալ տպրանքներէն պէտք է տիրի:

Յօդ. 83. — Արդեւքի տակ տանաւ տմ տպրանքները կամ զիս զին բազարը և եթէ զիս զին մէջ կամ մօտը բազար չկալ, ամէնէն մօտ զանաւում զիս զին կամ զտաակին չաւան տարաւ երալ պիտի ծախաւին: Պարտականին բնակաւալքին ամէնէն մօտ զանաւում բնդ հանաւր բազարի մը մէջ, և թէ որ ամէն օր բազար չբլլար, բազարի յատակ օրը պիտի ծախաւին: Մտնալ հանաւելն տաճ՝ ծախաւում տեղին յարմար կազմերը, նաեւ տգոթաւայիններաւ զաւանքը ծանուցաւ մեկը պիտի վաւկցաւին, որանց մէջ նշանակաւում ալիտի բլլան ծախաւելնաւ պաւաւաւ, տպրանքներուն ինչ բլլալը, ծախաւելն օրը և տեղը՝ տանց տակալն պարտականին անաւնը քիչաւ երա: Ասկէ ի զաւաւ թէ՛ պարտականին զիս զին մէջ, թէ՛ զիս զախաւ միւրին կեղանը՝ զաւաւ զաւաւ երկաւ օր մանակի միջոցաւ պիտի ծանուցաւ զաւաւաւ մը, և վերջին ծանուցաւ մը տպրանքներաւն ծախաւելն զանէ 24 ժամ տաճ պէտք է բլլալ:

Յօդ. 84. — Գիւղաւմբի Միտիրին կազմանէ սրաւաւ օրը՝ կանխաւ արդեւքի տակ տանաւ տմ տպրանքները տանելիքի տէրջը ձեւաւ վաւաւաւան տեղը տանի պիտի սրաւին: Եթէ՛ չքաւ սրաւ թեանէ՝ տանց վաւաւաւ թեան ծախար հայկալթիելաւ անկարալ բլլալը ձեւայ ժաղովին վկայաւ թեամբ տաւաւ ի, ծախար չաւաւ ծախաւելիք զոյքերաւն արդիւնքէն հաւաւ տեղեկաւ պաշտանաւ և իրեն (պահանջաւթին) տաւաւարկալը, վաւաւաւ թիւնը Միտիրին միջոցաւ պիտի զօրծաւաւ զրաւի: Երկաւ պարտաւային ալ վաւաւաւ թիւնը Միտիրին կազմանէ ընտրաւում պաշտօնէի մը հսկաւաւ թեան ներքեւ պիտի կաւաւաւ ի:

Յուլ. 85. — Գույքերուն աճուրդով վաճառու մը՝ մի-
տերին կազմանել ի սրաչառնել զրկու ամ զիս գախմբին մո-
ղովին անդամներէն մէկուն . . . և եթէ սրարտականը
վախճարի նաեւ իւր ներկայութեանը մասնակցի մի-
ջոյս կը գործադրուի : Միտերին նշանակում մէկ
քաղաքս գաղին ձեռքով այս վաճառման տաւանադրու-
թիւնը զրի կ'աւանտի և ներկայից կազմանել կ'աւարտ-
դրուի :

Յուլ. 86. — Եւսիստամ գույքերուն վախճարմէք
միտերին պիտի քանձնուի . նա ալ զիս գախմբի մոլոր-
վին երկու անդամաց առջի տանկիքս օրներուն պիտի
բամնէ : Բայց նախ վախճարմէքէն նախ և առաջ այլ
գույքերուն սրահարմար թեան ծախքը , Բ . թէ սր վախա-
դրու թեան ծախք վճարու ամ է , ալ ծախքը , Գ . մո-
նեակի ծախքը , Գ . գտտական ծախքերը պիտի զեղ-
չուին , յետոյ մնացորդէն արդեւոր գնել տա ալ որո՞-
հանջաւորին ամբողջ տանկիքս իրեն պիտի վճարուի :
Աս այս տաւանադրու թիւն մը սրտարտատու երով Միտե-
րէն , ներկայ երկու անդամաց և արդեւոր գնողին կող-
ման , պիտի տարադրուին : Այլ թեւ զթին Միտերին
ձեռքով վախճարացեալ մէկ օրինակը , իրեն սրարտքին
սրչախի գանձու ամ բլրախ հաստատաց իրը տաղարկի
մը , սրարտականին պիտի քանձնուի և մէկ օրինակն ալ
տանկիքս արին պիտի սրուի՝ գույքերու արդեւոր մը սր-
հանջամ տան կրտավարու թեան քանձնում վճարուին
հետ միասեղ :

Յուլ. 87. — Մինչեւ տպրանքներու ծախս հանա-
լիք օրը , անոնց ծախսեալուն զէմ՝ տարկու թիւն կըր-
նայ բլրայ , բայց աչն օրն ալ ևս տարկու թիւն չըն-
դանուիր : Այս տարկու թիւնները հետեւեալները կըր-
նան բլրայ , նախ երբ սրարտատուը պնդէ թէ արդեւոր

տակ աւանտ ամ տպրանքներուն մէջ՝ արդեւոր մը և վա-
ճառու մը օրէնքով ներկի չեղամ գույքեր կան : Բ . երբ
զարկէն անձ մը պնդէ թէ աչն տպրանքները կամ ա-
նոնց մէկ մասը իրեն կը սրտականին (կամ ինք անոնց
վրայ իրաւ տնք տնի) :

Յուլ. 88. — Ատարկու թիւնը զիս գախմբի Միտերին
կըրայ , սր տա ալ տաւանադրու թիւն մը զրի տանել տա-
լով ալ տարկու թիւնը բնագին տարադրել , կնքել ,
կամ նշանադրել կրտաչ : Հետոյ իրեն խաղէր մը կը
քանձնէ անոր , սր պիտի կրէ թեւական և իր (Միտ-
երին) տարադրու թիւնը , և տաւանադրու թիւնն ալ
հաւաքար Գտտու արին կը զրկէ : Գտտու ար տար-
կու թիւն բնագին , տպրանքին վրայ արդեւոր գնողը
կայինքն տանկիքս սրը) և եթէ տարկու թիւն բնագին
զրկէն անձ մ'է , տպրանքին տէրը (սրտականը) և
եթէ եղամ տարկու թիւնը արդեւորին տակ աւանտ ամ
գույքերուն մէջ բոտ օրինի ներկի չեղամ գույքեր
զանաւորուն վրայք է , արդեւոր գործադր թիւնը
կտարադր տախկանական սրահանեան տաւան կը
կանչէ : Գտար բոտ աւագու թեան կը տանուի և մին-
չեւ անոր եկքը , տպրանքներուն ծախս իր կը յետա-
ձգուի :

Յուլ. 89. — Եթէ գործադրու թիւնը խնդրու ամ
վճար գրամեակն սրահանջքի մը չվերադերիր , ալ գործի
մը կտարադրման , ի մէջ այլոց , բնակարանի մը սրարտու և-
րուն և կամ օրինաւ սր տիրաժը վերադարձուելուն վրայ
կը կաշանայ , գործադրու թիւնը նմանադրէս գտտուակի
Միտերին կը սրտականի : Միտերը այս մասին 72 բլ
այլու ամին սրամադրու թեանց համեմատ պիտի չարմի :
Նախ գտար կարմնայնալ կանչելով երբ տանել թէ անի-
կա յամարակամ վճար գործադրելու միտք չունի , և

կամ վճիռը ի բաշտակաւ թեան տրտած բլրալոյ՝ տաւր
դէմ ժամանակին տաւրկա թիւն բրած չէ, և կամ, թէ
վճարեկա թեան գիմաւ՝ եղած բլրալոյ՝ հանդերձ, գա-
տախալը վճիռը գործադրել տալու համար՝ 73-րդ յօդ-
ուածին համեմատ կրաշխտս որ կուտայ, իր կողմէն
կնքած ուղղարարաւոր մը կը գրկէ անոր և AS ժամ-
ուան մէջ վճիռը յաւարակամ գործադրել կը պահանջէ
և հակառակ արարաւորային բնոյթ թեամբ գործադրելիքը
խնայ կուտայ։ Այդ ուղղարարաւոր թիւնը 11-րդ յօդու-
ածին համեմատ կը հազարդուի տիրաջր։

Յօդ. 90. — Վերադրեալ գեկըցիին համեմատ եթէ
գտար կարանցեալ կողմը արաշխտ պայմանաւորման վճի-
սը չ'գործադրէ, Միտիրը տեղւոյն վրայ տախկանա-
կան արաշանեալ մը պիտի գրկէ հետը բաւական թաւով
տախկաններ տալով, և ասանք՝ գեկին կամ թալլին ձե-
րաց ժողովէն երկու հալիի ներկայութեան՝ վճին բանի
ուժով գործադրաւորներ պիտի տարահովեն։ Գործին
եղեկաւորներ և վճին ինչ կերպով գործադրաւոր պա-
րահակալ տանաւորաւոր թիւն մը պիտի պատրաստուի,
և տախկանական արաշանեալէն և հետը եղալ տախ-
կաններէն և ներկայից կողմէն տարաւորաւոր Միտ-
իրին պիտի տրուի։ Երբ Միտիրը իր արամաւորա-
ւորան ներքին բաւականաչափ ուժ չ'ունենայ, իրմէ վեր
գանաւ ուժ իշխանութեանն օգնական ուժ պիտի ուզէ։

Յօդ. 91. — Անշարժ կարուածները վերջնական աւ-
գեկի տակ տանկու համար (*) զաւտակին նախապատ-
տականին նախապատճին զիմի պէտք է։ Ասին նախա-
գահներան՝ վճիռներու Գործադրաւոր թեան օրէնքով սլո

(*) Արդեւքը, ինչպէս, տեսնուեցաւ ցարդ, երկու տեսակ է՝
մէկը առ ի դեռուածութիւն կանխաւ եղած կամ առ ժամանակեայ
(հաճող ինքնաթի) որ ապրանքին պահպանումը միայն կ'որոշէ։

մասին աւելցած իրաւաստ թիւնը բաւ տաւանքն կայ
ու կը մնայ։

Յօդ. 92. — Հաշտարար Գաւառաններէն պատմա-
կան գործաց վերաբերմամբ տրտած սլո վճիռները, որ
միմիայն գրամական տաւանքի կամ մէկ չարաթիւն
տակի չ'ունի ուղղարարաւոր թեան կը յանդին, երբ վերջ-
նական գտնան, զի գաւառին Միտիրին ձեռքով կը
գործադրաւոր։ Իսկ ասանցմէ ծանր պատիւ արարանա-
կալ գաւառ վճիռներան գործադրաւոր թիւնը գաւառակին
նախապատ Ատեաններու Ընդհ. գաւառակներուն կը
պատկանի։

ՄԱՍՆԱԽՈՐ ՏՐԱՎԱԿՐԱԹԻԻՆԵՐ

Յօդ. 93. — Քաղաքներու և գիւղաքաղաքներու մէջ
այ ի բաւանցիւր տեղւոյ համեմատ արաշ թաւով և ի-
րաւաստ թեամբ Հաշտարար Ատեաններ կողմնած են։
Իսկ 72-րդ յօդուածին համեմատ զի գաւառներու Միտ-
իրներուն յաւակացեալ ինքնի վերաբերեալ գործա-
ւոր թիւնը՝ տեղւոյն գործադրի արաշանէին միջոցաւ
տեղի պիտի տանան։ Միայն թէ այս գործադրաւորան
ներքին բաւանթիւ եղած քաղաքներու և գիւղաքաղաք-
ներու մէջ՝ սլո արաշանը՝ Արդարաւոր թեան գործաց նա-
խապատին հաճախեալ Հաշտարար Գաւառաններուն
կրնայ յանձնուիլ։

Յօդ. 94. — Կանանուոր եղանակաւ փոստարանա-

և միւսը դատին հիմը քննուելէն և վճուելէն ետքը գրուած ար-
դեւքը, որ է վերջնական կամ գործադրելի արդեւք (հաճող ին-
քայ) որով ապրանքը կը ծախուի ալ և դուրս կը վճարուի իրա-
ւունք ունեցող կողմին։

կան կաճառներ կազմում ամ տեղերան մէջ՝ փաստաբան կարգելը բնական է. բայց այսպիսի կաճառներ գոյութիւն չունեցող տեղումնք փաստաբան չբնական իր (Հաշտարար Աստաններու տաճի)։ Այստեղ հանդերձ բնական 20րդ յոգում մէջ յիշում է, փաստաբանի միջոցաւ գտար տեղեկ տալու տրամաբանութիւնը չարդիւրքը որ գտաւ որը, երբ հարկ տեղեկ, կամ երկու կողմէն մէկը պահանջէ, թէ՛ գտաւ որտեղ եւ թէ՛ ճատաղարի սնծամբ իրեն տաճի բերել տալու իրաւունքը զարձեւող զարձաղը։

Յօդ. 95. — Հաշտարար Գառնարին իրաւ տալ թեան չբնականին մէջ եկող տեղեկ եւ կամ առժամեկող կերպով բնական մարդոց բնչքերուն, տրամաբանութիւն եւ կենդանիներուն արդիւրքի տակ տանալը Հաշտարար Գառնարին պիտի խնդրուի։ Նա ալ 30րդ յոգումով նշանակեալ՝ կանոններն ալ ձեռնարկուող թիւները սնծամբ պիտի զարձաղը, յետոյ վերջում ձեռնարկուող երկու կողմը 21 ժամանակ միջոցի մէջ իր տաճին հրաւիրելով որտեղ որ բնչքերը փաթով պիտի քննէ եւ վճռէ։

Յօդ. 96. — Քաղաքացին եւ Պատմական Գառնարար թեան, բնչքէն եւ տրիչ օրէնքներու այս ներկայ օրէնքին բացառութեամբ եւ կամ տնտեսական հակառակ եղող եւ կամ ներկայ օրէնքին հետ սնծամեծայն զրաւում ուղ տրամադրութիւնները Հաշտարար գառնարաններու մէջ չպիտի կիրարկուին։

Մասնաւոր յոյրում. Գիտականութեան կազմութիւնը տակաւին զրաւ չեղած տեղերու մէջ, նաեւ կեղտոնին ենթարկեալ զիսկերու մէջ, ինչպիսի որտեղանոյ ալ Հաշտարար գառնարին կանխում է։

(*) Պաշտօնաթերթին մէջ սխալմամբ նշանակուած է 40րդ, իր. թ.

Յօդ. 97. — Ներկայ օրէնքին զարձաղութիւնը Արարար թեան Նախարարութեան կը պատկանի։

Յօդ. 98. — Ներկայ օրէնքը հրատարակու թեան թաւ կանէն զարձաղելի է։

Այն օրինակին ծրարին՝ ինքնապատկանին բացառած պահուն՝ կանոնական վիճակի վերածուելով փառապատկար պաշտօնատ, առ այժմ զարձաղութեան զրաւը եւ տեղութեան օրինակ վրայ աւելնողը՝ կը հրամայեմ։

17 ձեռագրիւ է վիճի 1331 11 Ապրիլ 1329

ՄԷԼԱՄԷՆ ԲԷՇԱՆ

Եղարքոս Գառնար Նախարար
ՄԱՀԱՐԱՆ ԵԼԷԲԷԹ ԻՊՐԱՀԻՄ

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՔ

Տրդ յօդու ածին մէջ՝ տկնարկեալ Պատմական Ու-
րէնքի տրամադրութիւնները հետեւեալ օրինաւորացու-
թեանց և յանցանոց կը վերաբերին:

99, 105, 130 յօդու ած.ք. Պաշտօնէից զեղծմանք,
բնակարանի բնութարարութիւնք և այլն. 132. կրօնական
տառնձնաշնորհմանց զէմ զօրծուած անվայել տարք.ք.
133, կրօնական և հասարակաց շէնքերու փառք
և այլն. 166. Հրձիգներու. 179, 183, Մարդ ձեծաց,
վիրաւ սրտներու և այլն. 202. Անպատեհ վարմանք
կանանց նկատմամբ. 224, 225, 26, 27. Գաղա թիւն
կենդանեաց, վատկիքի, մշակութեան բերքերու և այլն:
230. Քառակողմութիւն և այլն. և վերջապէս միւս մե-
քը, ժողովրդեան և անոնց ինչքերուն նկատմամբ այլ և
այլ բանութիւնք և կեղեքմանք:

ԴԻՏՈՂՈՒԹԻՒՆ

Ասին թարգմանաւ թիւնը մամուլ տակ էր. երբ դո-
հա թեամբ խնայանք թիւ Պօլսոյ և տրաւ արձաններու
համար հեղհեաւ նորանոր Հաշտարար Ատեաններ կող-
մուկաւ վրայ են և մեր յառաջարկին մէջ յիշուած
երեք զատարանով չէր տակնուցուած:

ՎՐԻՊԱԿ

Ասին օրինաւորին Բ. յօդու ածին մէջ յիշուած ան-
ձանց տառքին զատակարարին մէջ «բնիկ հանաւր զատա-
կաղի սրաշան վարած են»ը պիտի ըլլայ «բնիկ. զատա-
կաղի օղնակման թեան սրաշան»: Նմանապէս այլեւայլ
զատակարարի անձանց մասին յիշուած Ա. առիճակի
վերջականը կամ չբժանաւ տրաւ թիւնը պիտի ըլլայ Բ.
տառիճանի (Այլաւ—քաջալաւ, տառքին տառիճանը ըլլա-
լով Այլ էլ այլաւ—քաջալաւ):

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0220686

38.612